

Svenska kyrkans
redovisning för år 2017
angående de kyrkliga
kulturvärdena och
användningen av den
kyrkoantikvariska
ersättningen

**SVENSKA KYRKANS RAPPORT
TILL KULTURDEPARTEMENTET**

Innehåll

Förord	5	Kyrkornas öppethållande och tillgänglighet	22
Året som gått	6	Verksamhet och sammankomster	23
Måluppfyllelse	6	Strategiskt arbete	27
Vård och bevarande	6	Kyrklig kulturarvsförvaltning	27
Kompetens	7	Kulturvärden i förvaltningen	27
Samverkan	7	Vård – och underhållsplanering	28
Tillgänglighet	8	Nytt IT-stöd för kyrkoantikvarisk ersättning	28
Sammanfattande bedömning	8	Utveckling av konservering, hantverk och material	28
Stiften i Svenska kyrkan	10	Takkonstruktioner och takmaterial	28
Ljuskällor från 13 stift	11	Klimat och miljö för ett långsiktigt bevarande	29
Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet	13	Solenergi	29
Svenska kyrkans kulturarvsförvaltning	13	Metoder för långsiktigt hållbar drift av kulturbyggnader	29
Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning	13	Tjära	30
Förbrukning	13	Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet	30
Rambeslut 2018	14	Internationell samverkan och kunskapsutbyten	30
Projekt genomförda i stiftet 2017 – ett urval	16	Det levande kulturarvet	30
Måluppfyllelse och utvecklingsområden	18	Forskning kring kulturarvet	30
Vården och bevarandet av kulturarvet	18	Reformationens kyrkorum	30
Antalet kyrkobyggnader	18	Almedalen	31
Åtgärder och åtgärds kategorier	18	Satsning på ökad digital tillgänglighet	31
Vårdinsatser	19	Kulturarvskommunikation	31
Vård- och underhållsplanering	20	Kulturarvet digitalt	31
Övergripande planering och information	20	Bilaga 1	
Skadeförebyggande insatser	20	Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2017	32
Arbete med säkerhetsfrågor	20	Bilaga 2	
Förvaltningskompetens	20	Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2017	34
Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan	21	Bildgalleri	38
Tillgänglighet och användning	22		

Förord

Året 2017 har varit ett märkesår för Svenska kyrkan, både för att blicka bakåt och framåt. Under reformationsåret 2017 hade Svenska kyrkan extra mycket fokus på att hålla ihop väven mellan dåtid, nutid och framtid. Vilka berättelser är det som bär oss som kyrka och samhälle? Martin Luthers liv och lära har en självklar plats i de samtalen, men framför allt handlar det om vad kristen tro är och om kyrkans roll i världen. Frågorna har belysts i böcker, öppna föreläsningar och andra evenemang där reformationens betydelse för Sverige stått i fokus. En studievägledning utarbetades för församlingarna att upptäcka reformationen i sin kyrka. De materiella uttrycken för denna brytningstid har stor betydelse för de kyrkorum som möter oss idag.

Kyrkomötet fattade hösten 2017 beslut om att anta förslaget till ny kyrkohandbok, som kommer att tas i bruk på Pingstdagen 20 maj 2018. Kyrkohandboken innehåller ordningar för gudstjänster, till exempel högmässa, dop- och vigselgudstjänst, konfirmation och begravning. Kyrkohandboken ger förutsättningar och ramar för vår tids bruk, det som skapar framtidens kulturarv.

Året har varit händelserikt också för de mer praktiskt inriktade kulturarvsfrågorna. Den 1 januari 2017 infördes en enhetlig begravningsavgift för församlingar där Svenska kyrkan är huvudman för begravningsverksamheten. Detta har gett Svenska kyrkan anledning att ytterligare förtydliga gränserna mellan vad som begravningsavgiften respektive den kyrkoantikvariska ersättningen ska bekosta.

Regeringen fattade under tidig sommar 2017 beslut om propositionen *Kulturarvs- politik*. Analysen och förslagen för framtiden bekräftar på många sätt det kulturarvsarbete som redan bedrivs av Svenska kyrkan. Samtidigt är utmaningarna stora både för Svenska kyrkan och det offentliga kulturmiljöarbetet. Under 2017 har ett förberedelsearbete gjorts av nationell nivå och av stiftet för att genomföra kyrkomötets beslut om *Gemensamt ansvar*. Åtgärder syftar till att förutseende möta en utveckling med minskade medlemstal och ökade fastighetskostnader. Det handlar om att kartlägga det som församlingarna förvaltar, att beskriva den verksamhet man vill bedriva, realistiskt bedöma de kostnader som det medför samt vidta åtgärder för en hållbar framtid. Det är i ordens rätta mening ett gemensamt ansvar för Svenska kyrkan och staten att hitta framkomliga vägar i dessa utmaningar.

ANTJE JACKELÉN
Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

HELÉN OTTOSSON LOVÉN
Generalsekreterare

Året som gått

MÅLUPPFYLLELSE

Svenska kyrkans rapport till regeringen för 2017 redovisar hur Svenska kyrkan har arbetat med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet under året. I vissa fall relaterar 2017 till iakttagelser beträffande innevarande och föregående kontrollperioder. Den senaste kontrollstationen inföll 2014.

I den rapport som Svenska kyrkan lämnade till regeringen inför kontrollstationen 2014 gjordes en analys av frågor som rörde de kyrkliga kulturvärdena samt en uppföljning och utvärdering av de resultat som uppnåts. Utgångspunkt för bedömning av måluppfyllelse är främst överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan från 2000 om frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan, bestämmelserna i 4 kap. kulturmiljölagen samt de överväganden som gjordes i samband med relationsändringen, i bland annat propositionen *Staten och trossamfunden* (1998/99:38). Svenska kyrkans arbete med de kyrkliga kulturvärdena inspireras av, och kan också på viktiga punkter bidra till, målen för det offentliga arbetet med kultur, kulturmiljö och kulturarv. Under 2017 har riksdagen fattat beslut om förslagen i propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116), vilket bland annat ledde till vissa förändringar i 4 kap. kulturmiljölagen. I propositionen gör regeringen också bedömningar av vissa kulturarvsfrågor bland annat angående de kyrkliga kulturminnena.

I föreliggande rapport har tonvikt lagts vid en redogörelse av den verksamhet, resultat och iakttagelser under 2017 som på kort eller lång sikt bidrar till måluppfyllelsen eller pekar på utvecklingsområden.

VÅRD OCH BEVARANDE

Under året förbrukades 557 miljoner kronor av den kyrkanti-

kvariska ersättningen, vilket är mindre än förra årets förbrukning. Nedgången är ett resultat av att tilldelningen under de år som disponerades 2017 successivt närmade sig statsanslaget. Sett över hela perioden 2002–2017 har 99,9 procent av statsanslaget förbrukats, jämfört med 98 procent året innan.

Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2019 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2017. Till detta kommer att projekt kan beviljas förlängd dispositionstid ytterligare ett år vid särskilda omständigheter. Kyrkostyrelsens rambeslut har under flera år överstigit statsanslaget. Mot bakgrund av att det tidigare funnits överskott kopplat till den kyrkoantikvariska ersättningen har kyrkostyrelsen vidtagit åtgärder genom att höja ramfördelningen till stiftet. Överskottet är i dag hanterat och ramfördelningen kommer under de kommande åren inte att kunna överstiga statsanslaget. Glappet mellan behoven, det vill säga de kulturhistoriskt motiverade kostnader som församlingarna söker kyrkoantikvarisk ersättning för, och de disponibla medlen, kommer alltså att öka. Detta leder i sin tur till hårda prioriteringar i stift och församlingar.

Kyrkomötets beslut 2016 om betänkandet *Gemensamt ansvar – fastigheter, kyrkor och utjämningsystem* innebär bland annat förändringar av den ekonomiska utjämnningen mellan församlingarna. Under 2017 har kyrkostyrelsen fastställt villkor för det nya kyrkounderhållsbidraget, som från och med 2018 utgår med 100 miljoner per år. Bidraget är ett komplement till den kyrkoantikvariska ersättningen i finansieringen av församlingarnas vård och underhåll av kyrkobyggnader. Stiftet får vid beviljande av kyrkounderhållsbidrag ta hänsyn till församlingens finansiella situation.

Smärre förändringar av antalet kyrkobyggnader har skett under 2017. Enligt de uppgifter som församlingarna registrerat

i kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 942 de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. De lagenliga kriterierna är i vissa fall öppna för tolkningar och differenser i antal skyddade kyrkobyggnader beror på att uppgifter kontrollerats och korrigerats.

Även kyrkobyggnader som avyttras behåller sitt skydd enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkoantikvarisk ersättning kan emellertid inte enligt Svenska kyrkans villkor beviljas och utbetalas till någon annan än Svenska kyrkans organisatoriska delar. Under 2017 har en kyrkobyggnad med tillståndsplikt övergått i annans ägo. Antalet kyrkor med tillståndsplikt som samtidigt är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning är idag större än när överenskommelsen träffades, framförallt beroende på de beslut om tillståndsplikt för yngre kyrkobyggnader som myndigheterna fattat efter 2000.

Arbetet med övergång från analoga till digitala inventarieförteckningar har fortsatt under 2017. Mer än hälften av landets församlingar har lagt över sin inventarieförteckning i Sacer, Svenska kyrkans digitala inventarieregister, vilket bidrar till en helt ny överblick över de skyddade föremålen.

Under 2017 har ett förberedande arbete påbörjats med ett fastighetsregister över Svenska kyrkans hela byggnadsbestånd, också detta som ett resultat av *Gemensamt ansvar*. Förutom kyrkobyggnaderna är många övriga byggnader skyddade med tillståndsplikt i egenskap av byggnad på begravningsplats. Genom de ändringar i 4 kap. kulturmiljölagen som trädde i kraft den 1 augusti 2017 har länsstyrelserna möjlighet att genom beslut i det enskilda fallet avgränsa kyrkotomt, vilket kan komma att få betydelse för lagstiftningens tillämpning angående byggnader belägna utanför begravningsplatsen.

KOMPETENS

Svenska kyrkan svarar enligt överenskommelsen för att ha tillgång till den kompetens som krävs för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Implementeringen av *Gemensamt ansvar* syftar bland annat till att höja förvaltningskompetensen i stift och församlingar. 2017 har i huvudsak varit ett år för förberedelser för de projekt som går in i en operativ fas under 2018. Ett fastighetsregister, obligatoriskt för trossamfundets samtliga enheter, ska vara ifyllt med grunduppgifter 2019 och ge en hitills saknad överblick över hela fastighetsbeståndet. Samtliga församlingar ska ha en lokalförsörjningsplan till 2022. Handböcker i fastighets- och kulturarvsrelaterade frågor ska tas fram och nya mötesplatser skapas. Stiftsbidraget kommer från 2018 att innehålla ett nytt bidrag till stiftens främjande av fastighetsförvaltning på lokal nivå. Beslut har även fattats om att under 2018 utbetala ett extra stiftsbidrag för att skapa bättre förutsättningar för stiftet att bidra till arbetet med färdigställande av det nya fastighetsregistret.

I mars 2017 arrangerades konferensen *Tid & Rum* i Stockholm, en inomkyrklig nationell konferens inom fastighetsområdet. Cirka 280 personer – förtroendevalda, chefer och

medarbetare från stift, pastorat och församlingar – deltog. Samtliga stift anordnar regelbundet fastighets- och kulturarvsdagar för fastighetsansvariga och andra berörda i församlingarna.

Kulturvärdena utgör en integrerad del av det kyrkliga fastighetsbeståndet. Under 2017 har utvecklingsprojekt pågått i bland annat Säfle pastorat där syftet har varit att se över pastoratets byggnadsbestånd, både utifrån pastoratets ekonomi och de värden som byggnaderna har för verksamheten, däribland kulturvärdena. Erfarenheterna är viktiga för fortsatt metodutveckling inom ramen för implementeringen av *Gemensamt ansvar*.

En rad utvecklingsprojekt pågår såväl på nationell nivå som på stiftsnivå för att utveckla ny kunskap inom kulturarvsområdet. Under 2017 har ett nytt *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet* beslutats av kyrkostyrelsen. Programmet ger en översiktlig bild av olika områden som kan komma ifråga för Svenska kyrkans kunskapsutveckling och förtydligar hur beredningen ska ske för de nationella projekt som finansieras av kyrkoantikvarisk ersättning. Programmets tematiska indelning i olika utvecklingsområden används i denna rapport för en översikt och exemplifiering av den strategiska kunskapsutveckling som sker såväl på stiftsnivå som nationell nivå.

Under 2017 har Svenska kyrkan förnyat uppdragsavtalet med Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet. Det är en satsning inom vilken befintlig och ny kunskap om hantverk, hantverksmetoder och olika byggnadsmaterial undersöks, sammanställs och utvecklas. Hantverkslaboratoriet utgör också en resurs och erbjuder koordinering för den kunskapsutveckling som sker i stiftet, till exempel med inriktning på medeltida taklag och tjära.

SAMVERKAN

Svenska kyrkan och staten ska enligt överenskommelsen samarbeta och samverka i övergripande frågor som gäller de kyrkliga kulturvärdena. Särskilda samrådsgrupper på central och regional nivå ska finnas för kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Under året fortsatte arbetet i den centrala och de regionala samrådsgrupperna med i genomsnitt två till fyra möten per år. Protokollen tillgängliggörs mellan grupperna och kan berika arbetet mellan regional och central nivå. Under 2017 märktes bland annat diskussioner kring den nya fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning, fördelningsprinciper för det nya kyrkounderhållsbidraget, samt gränsdragningen mellan begravningsavgift och kyrkoantikvarisk ersättning.

TILLGÄNGLIGHET

Svenska kyrkans årliga undersökning visar att kyrkorna i genomsnitt var öppna 134 dagar under 2017, vilket är en viss uppgång i förhållande till föregående år (131). Det behövs emellertid en längre sekvens för att säkerställa om de årliga förändringarna i öppettider är signifikanta. De många sammankomsterna i kyrkorna tillgängliggör kulturarvet. Sammantaget visar statistiken över den organiserade verksamheten med dess olika sammankomster i kyrkorna inte någon påtaglig förändring under 2017 jämfört med tidigare år. I förhållande till uppgifter lämnade 2006 kan en viss ökning av aktiviteter i kyrkorna märkas, utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar. Till exempel enskilda samtal, möten, kulturevenemang och visningsverksamhet.

Enligt Svenska kyrkan är tillgänglighet ett brett begrepp som också handlar om kommunikation och delaktighet genom till exempel kyrkorumspedagogik, digitala medier, deltagande i seminarier och debatter samt genom publicerade böcker och rapporter. Några exempel i olika medier från 2017 kan nämnas. Stockholm stift har producerat en halvtimmeslång film *De kyrkliga kulturarven*. Filmen konkretiserar såväl immateriella och materiella aspekter av kyrkans närvaro i samhället från medeltiden till idag. Filmen lanserades vid fastighetskonferensen *Tid & Rum* i Stockholm och finns också allmänt tillgänglig via Internet. Det nationella projektet *Karaktäriseringar i Bebyggelseregistret* har i samråd med stiftet kompletterat informationen i Bebyggelseregistret med redan genomförda inventeringar och karaktäriseringar. Uppgifter om landets alla kyrkobyggnader och kyrkogårdar finns nu registrerade och är allmänt tillgängliga. Ett studiematerial angående *Reformationens kyrkorum* har tagits fram av nationell nivå, som en del av reformationsåret 2017. Studiematerialet beskriver de förändringar som gudstjänst och kyrkorum gick igenom och hur det syns i kyrkobyggnaderna idag. Frågor till varje avsnitt skapar grund för diskussioner och vidare studier i församlingarna. Ett flertal av forskare och akademiker verksamma inom Svenska kyrkan har bidragit till boken *Mellan himmel och jord – Svenska kyrkans kulturarv inför framtiden*, publicerad i februari 2017. Boken är del i en pågående reflektion i Svenska kyrkan om hur kulturarvet är ett levande arv, där nya bruk, tolkningar och förståelser är i dialog med den tusenåriga historien.

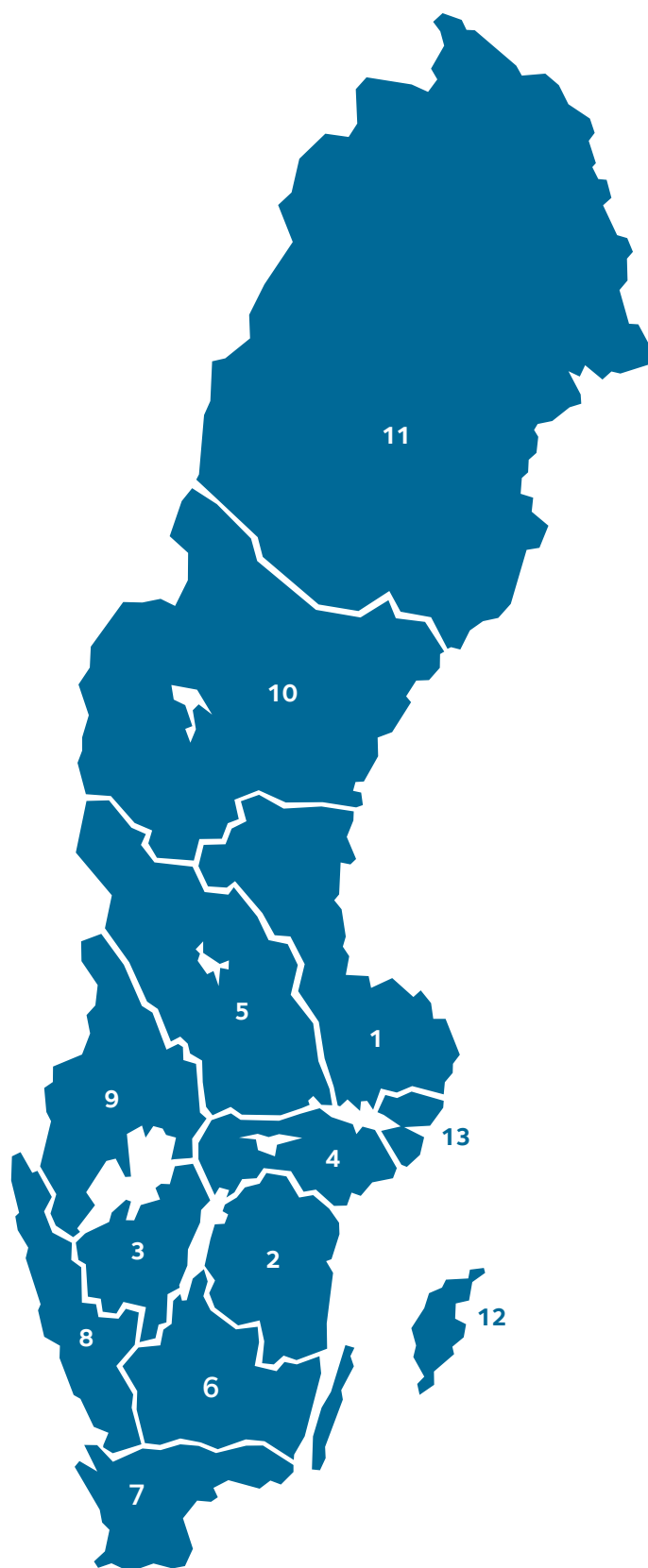
SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

Sammantaget har användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen och Svenska kyrkans kulturarvsarbete under 2017 bidragit till en fortsatt god måluppfyllelse. Rekvireringstakt och ansökningstryck visar att den kyrkoantikvariska ersättningen utgör en mycket viktig del av hur vården och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet finansieras. Behoven, i form av ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning, överstiger mer än dubbelt de disponibla medlen, vilket leder till hårda prioriteringar. Arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och kulturarvet är en integrerad del av Svenska kyrkans verksamhet. Implementeringen av kyrkomötets beslut om utredningen *Gemensamt ansvar* har påbörjats under 2017, vilket ger långsiktigt bättre förutsättningar för att bevara det kyrkliga kulturarvet genom ökad kunskap om fastighetsbeståndet, förstärkt kompetens i förvaltningsfrågor, förändringar i utjämnings-systemet samt former för gemensamt ansvarstagande av över- taliga kyrkobyggnader. Genom kyrkornas öppethållande och församlingarnas verksamhet i egen eller annans regi görs det kyrkliga kulturarvet tillgängligt för alla. Tillgängliggörande av ny kunskap i olika medier och till olika målgrupper bidrar långsiktigt till att det kyrkliga kulturarvet är känt och angeläget att bevara.

Stiften i Svenska kyrkan

Svenska kyrkan bestod 2017 av 13 stift indelade i totalt 1 355 församlingar i Sverige och 31 församlingar utomlands. 59 procent av Sveriges befolkning var medlemmar i Svenska kyrkan.

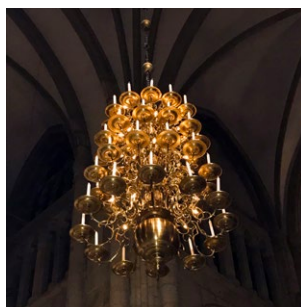

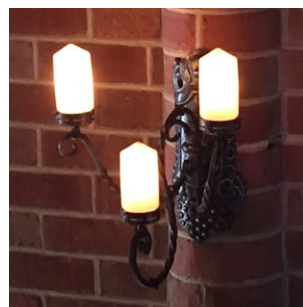
1. UPPSALA STIFT
293 KYRKOR
258 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
62,5 % MEDLEMMAR

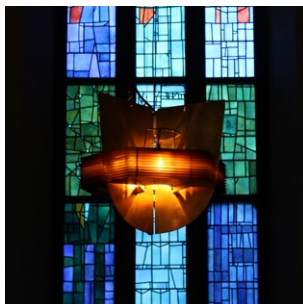
2. LINKÖPINGS STIFT
263 KYRKOR
231 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
63,4 % MEDLEMMAR

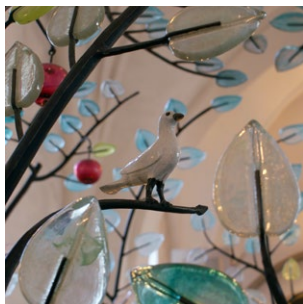
3. SKARA STIFT
410 KYRKOR
374 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
64,1 % MEDLEMMAR

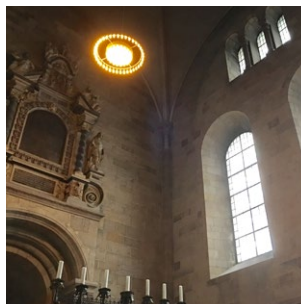
4. STRÅNGNÄS STIFT
195 KYRKOR
173 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
55,4 % MEDLEMMAR

5. VÄSTERÅS STIFT
177 KYRKOR
161 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
63,4 % MEDLEMMAR

6. VÄXJÖ STIFT
335 KYRKOR
291 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
63,1 % MEDLEMMAR

7. LUNDS STIFT
508 KYRKOR
475 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
58 % MEDLEMMAR

8. GÖTEBORGS STIFT
366 KYRKOR
310 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
57,2 % MEDLEMMAR

9. KARLSTADS STIFT
171 KYRKOR
152 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
69,8 % MEDLEMMAR

10. HÄRNÖSANDS STIFT
210 KYRKOR
180 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
69,1 % MEDLEMMAR

11. LULEÅ STIFT
195 KYRKOR
132 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
70,8 % MEDLEMMAR

12. VISBY STIFT
99 KYRKOR
98 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
66,1 % MEDLEMMAR

13. STOCKHOLMS STIFT
151 KYRKOR
107 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
50,3 % MEDLEMMAR

Ljuskällor från 13 stift

Bland Svenska kyrkans fasta och lösa inventarier återfinns en enorm mängd ljusredskap, alla med olika utformning och stil och vars placering varierar med ljuskällans och kyrkobyggnadens ålder. Det finns såväl gamla ljuskronor, som moderna och armaturer, men också ljusstakar, lampetter och ljusbärare.

Just ljusbärare är ett populärt och vanligt förekommande objekt i Svenska kyrkans kyrkor, men som fenomen är den relativt ung. Den första ljusbäraren tillkom i Uppsala domkyrka till minne av Martin Luther King 1968, efter en idé av Martin Lönnebo.

Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet

Svenska kyrkans kulturarvsförvaltning

Under åren 2009–2017 uppgick de årliga drift- och underhållskostnaderna för kyrkor och kapell som ägs eller förvaltas av Svenska kyrkan i genomsnitt till knappt 1,6 miljarder kronor per år. Siffrorna för 2017 är uppskattade då redovisningen fastställs i maj 2018. Den kyrkoantikvariska ersättningen finansierade cirka 28 procent av den totala kostnaden för drift och underhåll av kyrkor och kapell, det vill säga i genomsnitt 450 miljoner kronor per år. I statistiken ingår inte kostnader för begravningsverksamheten eller utbetald kyrkoantikvarisk ersättning för begravningsplatser.

Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas för kulturhistoriskt motiverade åtgärder inom förvaltning av egendom som är skyddad enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Svenska kyrkans regelverk för den kyrkoantikvariska ersättningen är fastslaget i *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning 1.1*, antaget av kyrkostyrelsen i september 2012 och senast reviderad i mars 2013.

Som vidare stöd för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning version 1:2*, fastställd av kyrkostyrelsen i oktober 2016. Syftet med handboken är att uttolka och exemplifiera villkoren och tydliggöra förutsättningarna för användningen av kyrkoantikvarisk ersättning samt att öka samsynen mellan stiftet i handläggning och bedömning av ansökningar. I handboken finns bland annat rekommenderade ersättningsnivåer för flertalet åtgärder till vilka kyrkoantikvarisk ersättning kan utgå samt ett spann inom vilket åtgärdens ersättningsnivå kan justeras utifrån dess kulturarvsnytta. Under 2017 påbörjades en ny revi-

dering av villkor och handbok som fortlöper under 2018.

Regelverket för kyrkoantikvarisk ersättning fastställer att en egeninsats krävs för att ersättningen ska kunna beviljas. Ersättningens storlek bestäms bland annat av åtgärdens karaktär och de hänsynstaganden som krävs utifrån bestämmelserna i 4 kap. kulturmiljölagen. Svenska kyrkans självfinansiering har uppgått till i genomsnitt 52 procent av den totala kostnaden för de åtgärder där utbetalning av ersättning skett under 2017.

Ersättningen får användas till vård- och underhållsåtgärder som ingår i en långsiktig vård- och underhållsplan samt utredningar och projekteringar som förbereder, underlättar och förbättrar förutsättningarna för vård och underhåll. Den kan även användas till anpassade lösningar för tekniska installationer och tillgänglighet, informationsinsatser, åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier och skadeförebyggande åtgärder. Kyrkoantikvarisk ersättning får även beviljas till insatser av övergripande och generell karaktär inom stift eller på nationell nivå. Dessa projekt syftar bland annat till att tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena hos de kyrkliga kulturminnena.

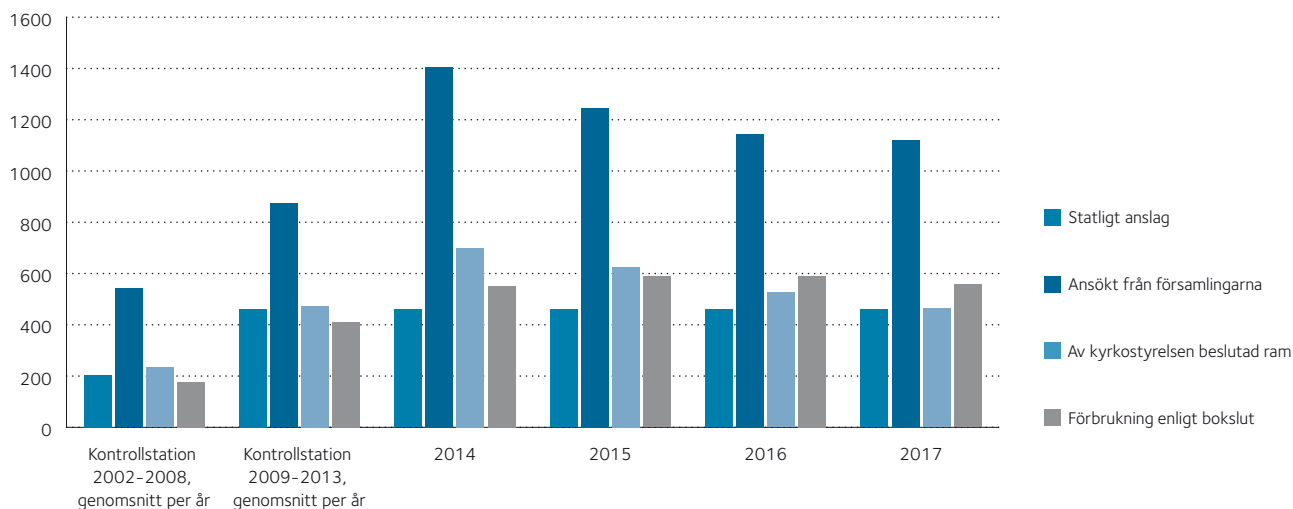
Förbrukning

För perioden 2002–2017 har Svenska kyrkan erhållit 5 580 miljoner kronor (5 120*) i kyrkoantikvarisk ersättning från staten. Av dessa har 5 577 miljoner kronor (5 020*) förbrukats och 3 miljoner kronor (100*) återstod vid 2017 års utgång. Därmed hade vid 2017 års utgång 99,9 procent (98*) av anslaget 2002–2017 förbrukats. Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2019 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2017. Till detta kommer att projekt vid särskilda omständigheter kan beviljas förlängd dispositionstid om ytterligare ett år.

Figur 1 visar statsanslaget, församlingarnas ansökningar, kyrkostyrelsens beslutade ram och förbrukningen per bok-

föringsår. Förbrukningen överstiger vissa år det enskilda rambeslutet eftersom förbrukningen här redovisas enligt bokslut och inte för respektive ramår. Under 2017 har förbrukning inom ordinarie dispositionstid skett från ramår 2016 och 2017, samt från ramår 2015 enligt förlängningsbeslut.

FIGUR 1: KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING I MILJONER KRONOR 2002–2017

Rambeslut 2018

Kyrkostyrelsen fattade i maj 2017, med tilläggsbeslut i januari 2018, beslut om ramtilldelning 2018. För ramår 2018, med dispositionstid 2018–2019, har stiftens och nationell nivå tilldelats en beslutsram om 464 (460**) miljoner kronor. Beloppets storlek baseras på regeringens förslag till långtidsbudget om 460 miljoner kronor, samt ett överstigande belopp om 4 miljoner kronor som beror på omfördelning av medel på grund av en organisatorisk indelningsförändring inom Svenska kyrkan som trädde i kraft vid årsskiftet 2017. Det råder ett fortsatt högt ansökningstryck från församlingar och stift. Ramår 2018 uppgick ansökt belopp till 1 060 miljoner kronor, till en total kostnad av 1 387 miljoner kronor.

Inför stiftens ramansökan 2018 skickade nationell nivå i samråd med Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation ut en skrivelse i december 2016, som ett led i att förtydliga gränsdragningen mellan nyttjande av begravningsavgift och kyrkoantikvarisk ersättning för vård- och underhållsåtgärder på begravningsplats. Frågeställningen uppmärksammades med anledning av den förändring till enhetlig begravningsavgift som

införts från den 1 januari 2017. Stiftens rekommenderades tilldelas prioritet 3 till åtgärder på begravningsplatser, för att synliggöra behovet samtidigt som dessa projekt inte inkluderas i beräkningsmodellen för rambeslutet. Då stiftens i viss utsträckning ändå agerade olika i sina beredningar beslutade kyrkostyrelsen att exkludera begravningsplatserna i beräkningsmodellen för rambeslutet, då stiftens olika beredning skulle ha inneburit omotiverade skillnader i ramtilldelningen.

I Stockholms och Tranås kommuner ansvarar kommunerna själva för begravningsverksamheten. Samma principer för finansieringen av begravningsverksamheten, och de kulturhistoriskt motiverade kostnader som är förknippade med denna, bör dock gälla. Samma förfarande med exkludering av samtliga projekt med objektstyp begravningsplats och samtliga projekt med prioritet 3 tillämpades därmed även för församlingar belägna i dessa kommuner.

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2017 i siffror redovisas i bilaga 2.

* 2016 års uppgifter inom parentes

** 2017 års uppgifter inom parentes

Projekt genomförda i stiftet 2017 – ett urval

För att ge en uppfattning om vilken typ av stifts- och församlingsprojekt som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) presenteras här ett urval av projekt som slutförts under 2017.

UPPSALA STIFT

RESTAURERING AV PRAKTGAVEL PÅ GRAVKOR

Norrsunda medeltida kyrka tillbyggdes på 1630-talet med ett gravkor mot söder. En praktfull gavelfasad av sandsten i tysk-holländsk renässans utsmyckar gravkoret. Med anledning av omfattande skador på både konstruktionen och på gavelns sandstensfasad har den restaurerats. Fasadpartiet plockades ned och bakomliggande mur förstärktes innan fasaden åter byggdes upp. En del stenar kunde konserveras och återmonteras, medan andra fick huggas nya. Hantverkare och konservatorer med stor yrkesskicklighet har varit engagerade i projektet vilket har gett goda möjligheter till värdefulla diskussioner om antikvariska förhållningssätt och vägval. Arbetet presenterades vid ett seminarium på plats sommaren 2017.

Total kostnad: 8 752 tkr, varav KAE: 7 714 tkr.

LINKÖPINGS STIFT

REPARATION AV FASAD

S:ta Maria Johannelund, invigd 1963, är en av stiftets främsta modernistiska kyrkor som särskilt utpekats enligt Kulturmiljölagens 4 §. Fasaden av formgjuten betong har drabbats av sprickbildning. Genom ett antikvariskt förhållningssätt där åtgärderna minimerats till det nödvändiga och totalrenoveringar undvikits till förmån för löpande underhåll, har kostnaden för reparationerna blivit 494 000 kr lägre än vad som beräknats i projekteringen.

Total kostnad: 348 tkr, varav KAE: 233 tkr

SKARA STIFT

RESTAURERING AV SPÅNTAK OCH SPIRA

Under 2016 och 2017 har spåntäckningen på den tidigmedeltida Gösslunda kyrkas torn förnyats. Arbetena föranleddes av att spirans stora och tunga kors bröts av i samband med en vinterstorm. Det visade sig att spåntäckningen var i sämre skick än förmodat och hela taket fick därför läggas om. De gamla handhuggna ekspånen från 1914 var inte möjliga att spara. Liksom den gamla taktäckningen blev det en trelagstäckning, men utan papp på undertaket. Smärre delar av undertak och takfot har fått bytas. Korset var mycket rostangripet och ett nytt kors tillverkades, men de drivna kopparkulorna kunde återanvändas och polerades upp. Likt tidigare ströks spånen med en svartpigmenterad tjära.

Total kostnad: 1 547 tkr, varav KAE: 819 tkr

STRÄNGNÄS STIFT

MEDELTIDA TAKLAG, ETAPP 2

Hardemo kyrkas medeltida torntak, som inventerades i projektets första etapp, gav upphov till frågeställningar om hur framställningen av takstolens högben gått till väga. En experimentell klyvning av en stock till högben gjordes på det sätt som studier av tornhuvens högben indikerade att de medeltida hantverkarna hade gjort. Den processuella rekonstruktionen filmades och resulterade i filmen *Medeltida träklyvning* som tillgängliggjorts på bland annat YouTube. Filmen har i dagsläget drygt 37 000 visningar. Filmen har också visats på ett stort antal

seminarier runt om i landet och kommer till hösten att visas på ett seminarium i USA.

Total kostnad: 2 048 tkr, varav KAE: 2 001 tkr

VÄSTERÅS STIFT

STÖLDSKYDDAT MONTERSKÅP

I Söderbärke kyrka finns ett stort antal värdefulla inventarier som tidigare förvarats i ett äldre och ej ändamålsenligt värdeskåp i sakristian. Församlingen har under 2017 erhållit kyrkoantikvarisk ersättning till ny stöld och brandsäker förvaring i ett säkerhetsskåp som uppfyller alla upptänkliga krav. Skåpet är placerat på ett sådant sätt att föremålen numera också är tillgängliga att beskåda för besökare i kyrkan.

Total kostnad: 94 tkr, varav KAE: 31 tkr.

VÄXJÖ STIFT

KLIMATSTYRNING- OCH AVFUKTNINGSSYSTEM

Gårdby kyrka har varit stängd sedan 2010 på grund av fukt- och mögelproblematik. Inför återöppnandet av den nyrenoverade kyrkan i maj 2017 har diskreta och funktionella åtgärder vidtagits för att bättre kunna styra inneklimatet.

Total kostnad: 445 tkr, varav KAE 334 tkr.

LUNDS STIFT

MODERNA KYRKOBYGGNADER

Den tredje stora kyrkobyggnadsperioden i Sveriges historia är det moderna 1900-talet då cirka 700 kyrkor byggts. Av dessa finns ungefär 50 i Lunds stift. Riksantikvarieämbetet har bland dessa pekats ut 15 kyrkor som kulturhistoriskt värdefulla, ofta med utgångspunkt i anläggning-

arnas konstnärliga och arkitektoniska kvaliteter. Stiftsprojektets syfte har varit att tillgängliggöra och förmedla kunskap om de *moderna kyrkliga kulturmiljöerna* i Lunds stift. Genom nedslag i olika kyrkomiljöer tecknas en bild av utvecklingen under 1900-talets senare del, med fokus på berättelser kring och idéer bakom kyrkobyggandet.

Total kostnad: 1 520 tkr, varav KAE: 600 tkr.

GÖTEBORGS STIFT

RENOVERING AV TORNFASADER

En omfattande renovering har utförts av tornfasaderna på Oscar Fredriks kyrka, uppförd efter ritningar av Helgo Zettervall. Den nygotiska kyrkans mönstermurade tegelfasader var i mycket dåligt skick. De mest skadade tornfasaderna har fogats om i sin helhet med utbyte av tegel likt originalutförande. Även ommurning av vissa delar var nödvändigt. Tornets övriga fasadytor har foglagats. Arbetet blev mer omfattande än beräknat och en ansökan avseende de tillkommande kostnaderna är inlämnad.

Total kostnad: 5 620 tkr varav KAE: 2 000 tkr.

KARLSTADS STIFT

ORGELINVENTERING

I Karlstad har, liksom i fler andra stift, orgelinventeringar utförts i stiftets regi. I Karlstad finns för varje orgel en historisk översikt, information om teknisk utformning, fotografier, karakterisering och värdering, skador och underhållsbehov, ljudinspelning samt uppgifter om eventuellt magasinerat material. Invente-

ringen är införd i den publika databasen GOArt. Sammanställningen av skador och underhållsbehov visar att orglarna överlag är i god kondition och att endast 12% hade sådana problem att snar åtgärd är nödvändig. För varje orgel har framtida underhållsåtgärder tids- och kostnads-skattats. Dessa uppgifter har sedan förts in i underhållsprogrammet Incit Xpand vilket gör att åtgärderna införlivas i den ordinarie åtgärds- och budgetplaneringen.

Total kostnad: 1 654 tkr varav KAE: 1 453 tkr.

HÄRNÖSANDS STIFT

RESTAURERING AV TORNBJÄLKLAG

I Långsele kyrkas torn hade det läckt in vatten från taknock till bjälklag, vilket orsakat rötskador på ej åtkomliga delar av bjälklagen. För att kunna åtgärda skadorna och ersätta befintligt träbjälklag så krävdes det att tornets övre del, lanterninen, lyftes ned och sattes på marken.

Total kostnad: 3 971 kr varav KAE: 1 834 kr.

LULEÅ STIFT

FÖRBÄTTRINGAR AV

INVENTARIEFÖRTECKNINGAR

Luleå stift hade identifierat väsentliga brister i församlingarnas inventarieförteckningar för de kulturhistoriskt skyddade föremålen. En inventering genomfördes för att stämma av föremålen samt för att få de kulturhistoriska värdena bedömda och föremålen fotograferade. Projektet har berört 121 skyddade kyrkor med ca 10 000 skyddade föremål. Syftet med projektet har varit att kvalitetssäkra förteckningarna inför nu

pågående digitala registreringsarbeten som företrädesvis görs i inventarieregistret Sacer.

Total kostnad: 1 730 tkr varav KAE: 1 730 tkr.

VISBY STIFT

SANERING AV RÖTSKADAT BJÄLKLAG

När man i Hablingbo kyrka skulle byta värme-system uppdagades det att bjälklaget var röt-skadat. I samband med att golvet demonterades hittades grundmurar som senare visade sig vara grundmurarna till en äldre romansk kyrka. Under golvet mellan kor och absid hittades en välvd krypta/gravkammare i vilken det påträffades mycket ben och trä från förmodade kistor samt mynt från 1350–1420. Invid långhusets södra vägg hittades två murade fundament som får fortsätta gäcka fantasin då konstruktionens funktion hittills är okänd.

Total kostnad: 621 tkr varav KAE: 471 tkr

STOCKHOLMS STIFT

FASADRESTAURERING KATARINA KYRKA

Byggnadsvårdens bastion, Katarina kyrka, har åter renoverats efter Ove Hidemarks återuppbyggnad av kyrkan efter branden 1990. Fasadputsen uppvisade stora skador, troligen på grund av att stommen aldrig torkades ut efter branden. Nu har kyrkans exteriör setts över, lös och skadad puts har tagits bort och ersatts med ny kalkputs och avfärgats. Detaljer såsom balustrar och lister har lagats och målats med linoljafärg. Målet med renoveringen har varit att spara så mycket som möjligt av originalmaterialet.

Total kostnad: 16 000 tkr varav KAE: 5 600 tkr.

Måluppfyllelse och utvecklingsområden

Vården och bevarandet av kulturarvet

I *Ett rum öppet för alla*, den rapport Svenska kyrkan lade fram inför kontrollstationen 2014, redogörs för hur målen i överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten har uppfyllts. Målen konkretiseras i fyra olika områden: vården och bevarandet av kulturarvet; förvaltningskompetens; samverkan mellan staten och Svenska kyrkan samt tillgänglighet och användning. I detta kapitel redogörs för åtgärder och insatser som främjar en önskad utveckling, men också sådant som utgör möjliga förbättringsområden. En sammanfande bedömning ges i det inledande kapitlet *Året som gått*.

ANTALET KYRKOBYGGNADER

I mars 2018 uppgick det totala antalet kyrkobyggnader till 3373. Enligt de uppgifter som lämnats av församlingarna för kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2942 de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Av dessa är 116 uppförda efter 1940 och således förda till denna kategori genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt 4 kap. 4 § kulturmiljölagen. Sådana beslut har fattats för 35 kyrkor efter relationsändringen år 2000. Från 2014 fattas dessa beslut av länsstyrelserna.

Under 2017 har inga nya kyrkorum byggts eller invigts till gudstjänst, dock har kompletteringar skett i kyrkobyggnadsregistret gällande tre kyrkorum som tidigare inte varit registrerade. Under perioden 2000–2017 har totalt 24 nybyggda kyrkor och kapell tillkommit. Dessa omfattas inte av 4 kap. kulturmiljölagen och är inte berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fyra kyrkor/kapell har tagits ur bruk som invigt kyrkorum under 2017, varav tre även har avyttrats. Endast ett av dessa

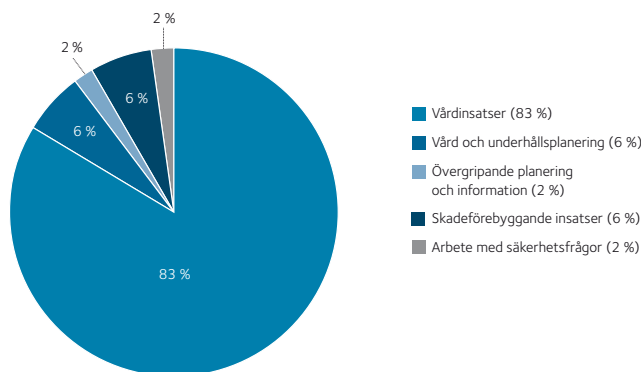
kyrkorum, Landala kapell, skyddas med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Landala kapell som tillhörde Göteborgs Johannebergs församling, togs ur bruk och avyttrades till Ethiopian Evangelical Church för fortsatt användning som kyrka inom detta trossamfund. De övriga kyrkorna som tagits ur bruk är Broholms kapell i Mullsjö-Sandhems församling, överlämnad 2017 till privatperson; Mikaelsgården i Vissefjärda församling, tagen ur bruk och avyttrad till Emmaboda kommun för förskoleverksamhet samt Björkskatakyrkan, Luleå domkyrkoförsamling, tagen ur bruk 2017 men fortfarande ägd och förvaltd av församlingen. Därtill har en kyrka som tidigare år tagits ur bruk sålts, nämligen Stenkullens kyrka i Lerums församling, som togs ur bruk 2016. Den avyttrades 2017 till att användas för förskoleverksamhet. Korrigeringar i kyrkobyggnadsregistret har under 2017 även gjorts för tre kyrkor som tidigare år tagits ur bruk eller avyttrats varav en felaktigt var registrerad som skyddad.

Under perioden 2000–2017 har totalt 95 kyrkor tagits ur bruk varav 25 omfattas av tillståndsplikt. Av dessa har de 29 kyrkor sålts/överlämnats till annan ägare, varav tre till annat trossamfund. Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobestånd 2017 framgår av bilaga 1.

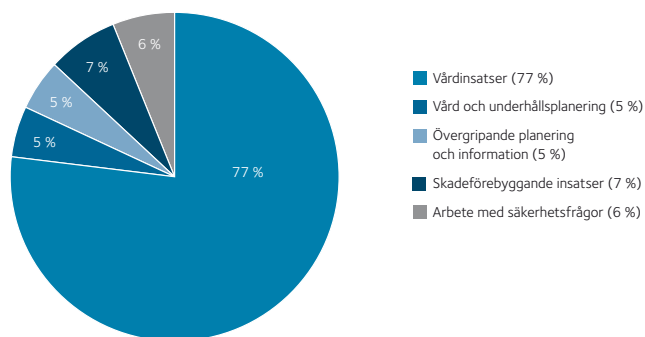
ÅTGÄRDER OCH ÅTGÄRDSKATEGORIER

I följande avsnitt beskrivs vården och bevarandet av kulturarvet per åtgärdskategori i den form projekten registrerats i Svenska kyrkans projekthanteringssystem. De diagram som avbildas nedan (se figur 2 och 3) visar dels hela fördelningsperioden 2002–2017, dels fördelningen mellan olika åtgärder för år 2017. En jämförelse mellan diagrammen visar hur prioriteringar och strategier under 2017 förhåller sig till utfallet för hela fördelningsperioden.

FIGUR 2. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2017 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, INKLUSIVE NATIONELLA PROJEKT

FIGUR 3. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING FÖR BOKFÖRINGSÅR 2002–2017 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, INKLUSIVE NATIONELLA PROJEKT

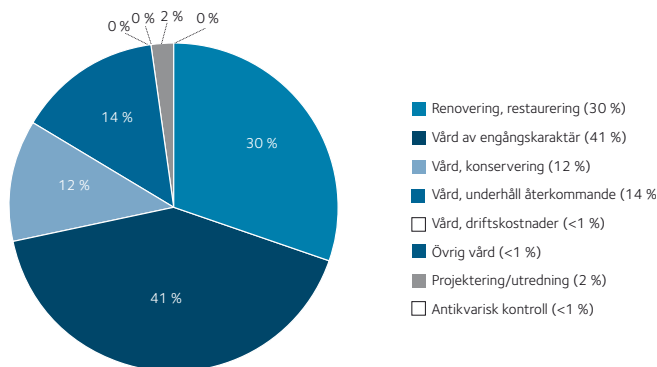
VÅRDINSATSER

Huvuddelen av den kyrkoantikvariska ersättningen går till vårdinsatser initierade av församlingarna. Kategorin *Vårdinsatser* omfattar renovering, restaurering, vård av engångskaraktär, konservering och återkommande underhållsåtgärder, men även projektering, utredning och kulturhistoriskt motiverade driftskostnader (se figur 4 och 5). Under 2017 har 462 miljoner kronor använts till vårdinsatser av totalt 557 miljoner kronor, vilket motsvarar 83 procent av de förbrukade medlen. Det kan jämföras med hela perioden 2002–2017, då totalt 4 273 miljoner kronor av totalt 5 577 miljoner kronor har använts, vilket motsvarar 77 procent av de förbrukade medlen, en skillnad på sex procentenheter. Det är rimligt att anta att ett fortsatt mycket högt ansökningsstryck i förhållande till det statliga anslaget har gjort att stift och församlingar tvingats prioritera rena vårdinsatser framför övergripande stiftsprojekt och arbeten med säkerhetsfrågor. Den genomsnittliga ersättningsnivån för vård-

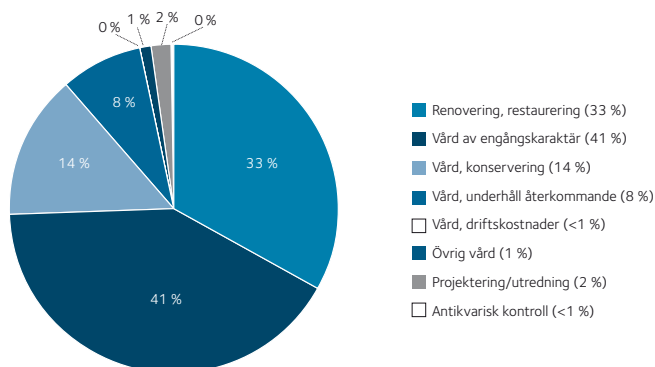
insatser har under 2017 varit 48 procent.

Den enskilt största åtgärds kategorin inom *Vårdinsatser* är vård av engångskaraktär med en förbrukning på 188 miljoner kronor, följt av renovering/restaurering på 137 miljoner kronor; återkommande underhållsåtgärder 65 miljoner kronor och konservering 57 miljoner kronor. Noterbart är att kostnaderna för återkommande underhållsåtgärder för 2017, vilket till största delen omfattar tjärning av tak samt målning av fönster och plåt, i år är sex procentenheter högre än för hela perioden 2002–2017. Uppdaterade vård- och underhållsplaner samt kunskap om vikten av tätare underhållsintervall är sannolikt en starkt bidragande orsak. Svenska kyrkan har under de senaste åren bidragit till kunskapssammanställningar och samverkan kring såväl tjära som målning på plåt.

FIGUR 4. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2017 INOM ÅTGÄRDSKATEGORI VÅRDINSATSER

FIGUR 5. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2017 INOM ÅTGÄRDSKATEGORI VÅRDINSATSER

VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLANERING

Kategorin avser vård- och underhållsplanering på församlingsnivå i form av upprättande och revidering av vård- och underhållsplaner. Under 2017 har 36 miljoner kronor använts till vård- och underhållsplanering, vilket utgör 6 procent. För hela perioden 2002–2017 är siffran 281 miljoner kronor, eller 5 procent av den totala förbrukningen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för vård- och underhållsplanering har under 2017 varit 64 procent.

ÖVERGRIPANDE PLANERING OCH INFORMATION

Kategorin avser vård- och underhållsplanering samt informationsinsatser på stiftsnivå, så kallade stiftsprojekt, och de projekt som utförs på Svenska kyrkans nationella nivå. Kategorin innehåller även informations- och visningsinsatser i samband med vård- och underhållsåtgärder eller övergripande regionala informationsinsatser. Under 2017 har 14 miljoner använts till detta, vilket utgör 2 procent av förbrukningen. För hela perioden 2002–2017 är siffran 306 miljoner kronor, eller 5 procent av den totala förbrukningen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för övergripande planering och information har under 2017 varit 55 procent.

De projekt som genomförts på stifts- och nationell nivå visar på bredden av arbetet med det kyrkliga kulturarvet. Lunds stift har under 2017 avslutat sitt stiftsprojekt *Moderna kyrkobyggnader i Lunds stift* vars syfte har varit att tillgängliggöra och förmedla kunskap om de moderna kyrkliga kulturmiljöerna i stiftet. Genom nedslag i olika kyrkomiljöer tecknas en bild av utvecklingen under 1900-talets senare del, med fokus på berättelser kring och idéer bakom kyrkobygget. Både Karlstad stift och Skara stift har inventerat sina kyrkorglar. I Skara stift mynnade projektet ut i en bok och CD-skiva, *Klangrum – orglar i Skara stift*, som delfinansierades av Skara stiftshistoriska sällskap. Luleå stift har i projektet *Förbättringar av inventarieförteckningar inom Luleå stift* arbetat med att kvalitetssäkra innehållet i inventarieförteckningarna inför pågående registreringsarbeten i det nationella inventarieregistret Sacer. I mars 2018 använder 61 procent, eller 387 av 631 ekonomiska enheter i Svenska kyrkan Sacer. Antalet objekt som är införda i registret uppgår till 246 439 stycken, varav 172 477 är skyddade enligt 4 kap. 6§ i kulturmiljölagen.

I avsnittet *Strategiskt arbete* ges flera exempel på övergripande kunskapsprojekt vid stift eller nationell nivå. Vissa projekt uppfyller villkoren och handbok för kyrkoantikvarisk ersättning och har helt eller delvis finansierats av ersättningen, medan andra bekostas av Svenska kyrkans egna medel.

SKADEFÖREBYGGANDE INSATSER

Kategorin avser kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med projektering, utredning av fukt och mögel, samt förbättrad förvaring för inventarier. Under 2017 har 35 miljoner använts till skadeförebyggande insatser, vilket utgör 6 procent

av årets förbrukning. För hela perioden 2002–2017 är siffran 368 miljoner kronor, eller 7 procent av den totala förbrukningen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för skadeförebyggande insatser har under 2017 varit 33 procent.

I skadeförebyggande insatser ingår även underkategorin Övrigt förebyggande som innefattar olika typer av åtgärder. Här finns kulturhistoriskt motiverade tillgänglighetsåtgärder, men även klimatförbättrande åtgärder såsom styrsystem, avfuktningssystem samt sanerings- och dräneringsarbeten.

ARBETE MED SÄKERHETSFRÅGOR

Kategorin avser stöld- och brandförebyggande åtgärder samt byte av brandfarliga elinstallationer och installation av åskskydd. Under 2017 har 11 miljoner kronor använts till detta, vilket motsvarar 2 procent av förbrukningen, en minskning med 4 procent sett till hela perioden. För hela perioden 2002–2017 är siffran 349 miljoner kronor, eller 6 procent av den totala förbrukningen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för säkerhetsrelaterade åtgärder har under 2017 varit 52 procent.

Stift och församlingar arbetar aktivt med att höja säkerheten och medvetenheten om faror kring brand och stöld. Linköpings stift har under 2017 slutfört stiftsprojektet *Stöldsäkring av skulpturer etapp 2*, där 131 skulpturer i 35 kyrkor har försetts med specialtillverkade stöldsäkringsanordningar. Utvecklingen inom projektet har även lett till mer anpassade lösningar och en minskning av de beräknade kostnaderna med upp till 30 procent.

Förvaltningskompetens

Svenska kyrkan ska enligt överenskommelsen svara för att ha den kompetens som krävs för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Implementeringen av besluten om utredningen *Gemensamt ansvar* har förberetts under 2017. Ett fastighetsregister, obligatoriskt för trossamfundets samtliga enheter, ska 2019 vara ifyllt med grunduppgifter, vilket ska ge en överblick över det samlade fastighetsbeståndet och hjälpa samtliga nivåer inom Svenska kyrkan att ta strategiskt långsiktiga och hållbara beslut. Fastighetsregistret ska omfatta samtliga byggnader som ägs och förvaltas av Svenska kyrkan. Till 2022 ska samtliga församlingar ha en lokalförsörjningsplan, vars syfte är att ge så goda förutsättningar som möjligt att planera och utföra det grundläggande uppdraget. Lokalförsörjningsplanerna utgår bland annat från församlingsinstruktionen och ska integrera verksamhet, lokaler och ekonomi.

För att kunna genomföra projekten behöver Svenska kyrkans förvaltarkompetens stärkas på alla nivåer. Stiftsbidraget kommer från 2018 att innehålla ett stöd till stiftens främjande av fastighetsförvaltningen på lokal nivå. Ett beslut har även fattats att under 2018 utbetala extra bidrag för att skapa bättre förutsättningar för stiftet att bidra till arbetet med att insamla information och färdigställa det nya fastighetsregistret. Stiftens förutsättningar skiljer sig åt och strategierna för att stärka den

regionala och lokala förvaltningskompetensen likaså. Av den stiftsenkät som skickas ut inför denna rapport, framgår att vissa stift utökar kompetensen inom stiftsorganisationen, andra låter starta servicebyråer som helt eller delvis finansieras av stiftet, eller genom samfinansiering mellan församlingarna inom ett kontrakt. Det finns också servicebyråer med församling som huvudman och som arbetar på konsultbasis gentemot andra församlingar inom stiftet. På stiftskanslierna har bland annat Karlstad stift rekryterat två nya ingenjörer inför arbetet 2018; Strängnäs stift har rekryterat en stiftsingenjör; Luleå stift har anställt en fastighetssamordnare; Stockholms stift har anställt en fastighetsstrateg och Lunds stift har anställt ytterligare en stiftsantikvarie.

Samtliga stift anordnar varje år en eller flera fastighets- eller kulturarvsdagar, som ett led i att kompetensutveckla, främja och utbilda de som arbetar med fastighets- eller kulturarvsfrågor inom församlingar och pastorat. Utbildnings- eller seminariedagarna utgår från olika teman med bäring på de utmaningar som finns inom stiftet. Vissa stift har också börjat samordna sina fastighetsdagar för att underlätta erfarenhetsutbyte mellan församlingar i angränsande stift.

Nationell nivå anordnade i mars 2017 den inomkyrkliga konferensen *Tid & Rum* i Stockholm. Konferensen hade, till skillnad från den centrala samrådsgruppens kulturarvskonferens, ett tydligare fokus på fastighetsförvaltning. Cirka 280 personer deltog från samtliga nivåer inom Svenska kyrkan.

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan är en av hörnstenarna i överenskommelsen om den kyrkoantikvariska ersättningen. Den centrala och de regionala samrådsgrupperna utgör en förutsättning för att arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet ska fungera samt bidrar till större samsyn och förståelse för de roller och ansvar som parterna har. På stiftsnivå träffas de regionala samrådsgrupperna två till fyra gånger per år. Den centrala samrådsgruppen följer kontinuerligt det regionala arbetet genom att som en stående punkt på dagordningen ta upp aktuella frågor från mötena i de regionala grupperna. Denna överblick är möjlig genom att protokollen sänds till den centrala gruppen.

Stående diskussioner i de regionala grupperna berör de olika momenten i beredningen av ersättningen samt initiering av nya och uppföljning av avslutade stiftsprojekt. Under 2017 märks bland annat diskussioner kring den nya fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning, fördelningsprinciper för det nya kyrkounderhållsbidraget, samt gränsdragningen mellan begravningsavgift och kyrkoantikvarisk ersättning. Under 2017 har stiftens ramar varit väsentligt mindre än ansökta

medel vilket väckt diskussioner om hur man i respektive stift bör fördela stiftsramen till projekten i församlingarna, det vill säga om man genom ”osthyvling” ska minska tilldelningen till alla projekt, eller prioritera mellan projekten. De diskussioner som förts om bevarande, användning och utveckling av det kyrkliga kulturarvet har ibland skett genom särskilda seminarier eller workshops, till exempel utifrån kyrkorummets teologi, eller genom besök i kyrkor där aktuella projekt väcker principiella frågor, det kan till exempel handla om teologiskt eller praktiskt betingade förändringar som bidrar till ett bevarande på längre sikt.

Den centrala samrådsgruppen har haft två möten under 2017. Mötena utgår från det arbetssätt som parterna kom överens om 2014, med fokus på strategiska frågor. Under 2017 har bland annat frågor om propositionen *Kulturarvspolitik* lyfts till diskussion och samverkan på handläggarnivå om informationsförsörjning samt frågor om trätjärna följts upp. En principiell diskussion har förts beträffande Svenska kyrkans *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet* och vilka projekt som bör kunna komma ifråga för kyrkoantikvarisk ersättning. Under hösten 2017 påbörjades i en särskild arbetsgrupp planeringen för kulturarvskonferensen i Visby 2018.

Svenska kyrkans nationella nivå och stiftet möts regelbundet, både i kulturarvs- och fastighetsrelaterade frågor. Under 2017 genomfördes två samråd angående kyrkoantikvarisk ersättning och kulturarvsfrågor, under våren i Skövde, Skara stift och under hösten på kyrkokansliet i Uppsala. Vid höstsamrådet deltog även handläggare vid Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser och läns museer. Samråden med stiftet sker i form av rundabordssamtal med möjlighet att lyfta gemensamma frågor. Höstsamrådet samlade drygt 60 deltagare och innehöll presentationer och diskussioner i plenum. Temat för höstsamrådet var ”Kyrkans föremål”. Presentationerna belyste bland annat frågor om kyrkliga inventarier i kyrkor som är övertaliga, med exempel från Nederländerna, samt utvecklingen av konserverns yrkesroll och dess betydelse för hanteringen av det kyrkliga kulturarvet.

Svenska kyrkans nationella nivå har under 2017 samverkat med ett flertal institutioner i kulturarvsfrågor. *Kommittén för forskning om kyrkor*, med representanter från Svenska kyrkan, Riksantikvarieämbetet och Kungl. Vitterhetsakademien sammanträdde en gång under året. Arbetet är ännu i en etableringsfas och bygger på att parterna identifierar var forskningsbehoven finns och tar med förslag till kommittén om möjlig samverkan och planering av fortsatt arbete. Svenska kyrkan har under 2017 haft två möten med Svenska hembygdsförbundet och Sveriges släktforskarförbund för samverkan i frågor om begravningsplatsernas kulturarv.

Svenska kyrkans nationella nivå ingår i två nationella säkerhetsnätverk, dels ett nätverk kring stölder och kulturarv, dels

ett nätverk för katastrofberedskap och restvärdesräddning. Riksantikvarieämbetet är sammankallande i båda nätverken. Tillsammans med Riksantikvarieämbetet och polisens nationella operativa avdelning (Noa) arbetar Svenska kyrkans nationella nivå med att ta fram checklistor och riktlinjer vid stöld i kyrkor, som framför allt ska vara till stöd för församlingar och pastorat, men också fungera som handledning för stift och myndigheter. Samma grupp träffas regelbundet för att samråda och utbyta erfarenheter och information gällande stölder i kyrkor.

Tillgänglighet och användning

Enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan ska Svenska kyrkan svara för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i samma utsträckning som år 2000 när överenskommelsen tecknades. Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena eller kulturarvet innebär enligt Svenska kyrkans uppfattning mer än bara fysisk tillgänglighet. Det handlar också om att förmedla, tillgängliggöra och kommunicera kulturarvet i digitala medier, eller genom att skapa förståelse och delaktighet genom pedagogiska insatser som visningar och utställningar. Likaså handlar det om att göra kyrkorna tillgängliga för människor med funktionsnedsättning.

Svenska kyrkans nationella nivå följer upp tillgängligheten genom att årligen samla in och sammanställa statistik från alla församlingar om öppethållande och användning av kyrkorna. Här redovisas resultatet till och med år 2017. Svarsfrekvensen från församlingarna var 89 procent i 2017 års undersökning. Exakta uppgifter om tillgängligheten vid relationsändringen finns inte. Sedan 2006 har Svenska kyrkan samlat in statistik som använts i rapporten till regeringen och som gör det möjligt

att följa förändringar över tid.

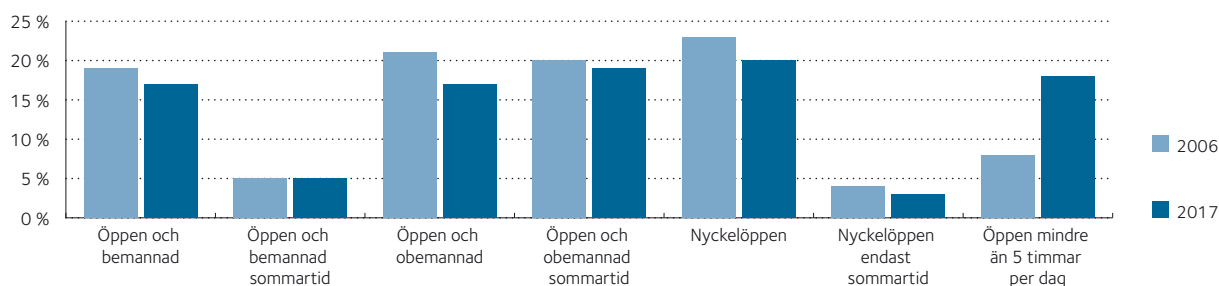
Tillgängligheten ökar kontinuerligt för besökare och anställda inom Svenska kyrkan med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Anpassningskraven gäller för byggnader och verksamhetslokaler, kyrkotomter och begravningsplatser. Förbättringsåtgärderna kan till exempel omfatta belysningsutformning, utjämnande av nivåskillnader inom- och utomhus, dörrautomatik samt installation av hörslinga. Målsättningen är att alla ska kunna ta del av Svenska kyrkans verksamhet och det kyrkliga kulturarvet.

KYRKORNAS ÖPPETHÅLLANDE OCH TILLGÄNGLIGHET

Kyrkornas öppethållande är ett av de mått som speglar tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena. Kyrkorna är öppna och möjliga att besöka i samband med organiserade aktiviteter inom Svenska kyrkans verksamhet. Men de hålls även öppna i stor utsträckning för spontanbesök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar.

Kyrkornas tillgänglighet för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar illustreras i diagrammet nedan. En jämförelse mellan 2006 och 2017 visar att andelen kyrkor som är öppna och bemannade har sjunkit något, från 19 till 17 procent. Det är inte heller någon större förändring av de kyrkor som endast är öppna och bemannade sommartid. Andelen kyrkor som är öppna och obemannade har dock minskat något, likaså antalet nyckelöppna kyrkor. Nyckelöppen innebär att kyrkan är låst men det finns möjlighet att kontakta en person som låser upp kyrkan för besök. För kategorin kyrkor som är öppna mindre än fem timmar per dag, utöver gudstjänst och kyrklig handling, kan man se en ökning.

FIGUR 6. KYRKORNAS TILLGÄNGLIGHET FÖR BESÖK UTÖVER GUDSTJÄNSTER OCH KYRKLIGA HANDLINGAR

Ett annat mått som belyser tillgängligheten är det genomsnittliga antalet öppettdagar per kyrka och år. Följande tabell redovisar utvecklingen under åren 2009–2017. En öppettdag definieras som kyrka öppen mer än fem timmar per dag utöver gudstjänsttid.

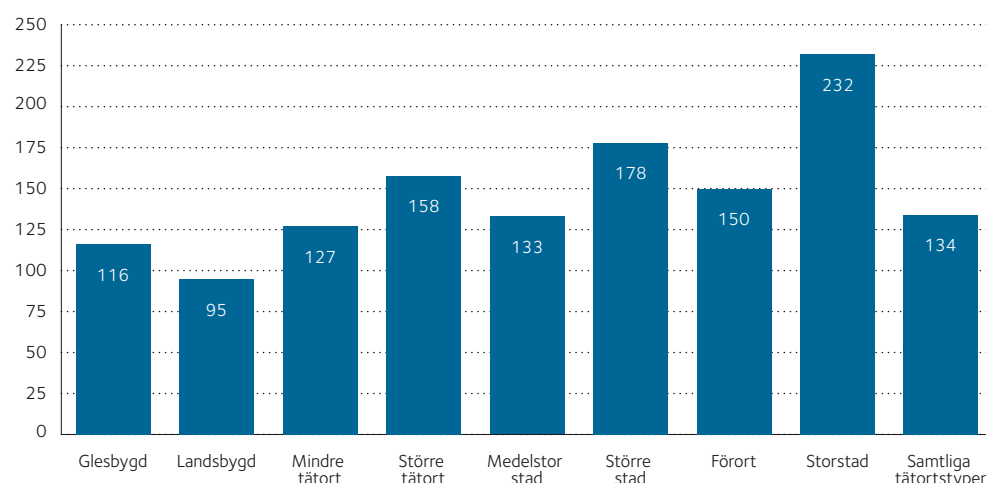
FIGUR 7. GENOMSNITTLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER KYRKA ÅREN 2009–2017

Period 2009–2013	2014	2015	2016	2017
140	137	137	131	134

Resultatet visar att kyrkorna under 2017 var öppna i genomsnitt 134 dagar under året, vilket är en ökning jämfört med förra årets avvikelse från tidigare års medelvärden på 137 dagar. Kommande års statistikinsamlingar kommer att visa om de senaste två årens förändring bara har orsakats av att det statistiska underlaget varierar eller om det är en generellt nedåtgående trend i antal öppettdagar.

Skillnaderna i öppethållande mellan kyrkor i olika typer av tätorter framgår av figur 8. Diagrammet visar att kyrkor i storstäder och andra större städer är öppna betydligt fler dagar per år än kyrkor i glesbygd och på landsbygd.

FIGUR 8. GENOMSNITTLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER TÄTORTSTYP 2017

VERKSAMHET OCH SAMMANKOMSTER

Den organiserade verksamheten i kyrkorna är viktiga tillfällen att göra de kyrkliga kulturminnena tillgängliga för besökare. 66 procent av kyrkorna används dagligen eller veckovis.

Statistikinsamlingen från 2017 visar att 92 procent av alla kyrkor huvudsakligen används till gudstjänster och andakter. Den siffran har varit oförändrad sedan 2014, då frågan första gången ingick i statistikinsamlingen. 6 procent av kyrkorna används huvudsakligen till dop, vigslar, begravningar, konfirmation (så kallade kyrkliga handlingar) och i mindre grad till andra gudstjänster och andakter. 1 procent av kyrkorna används i liten utsträckning i det dagliga församlingsarbetet, men har som sevärda och kulturhistoriskt intressanta kyrkor hög besöksfrekvens. 1 procent av kyrkorna används huvudsakligen för konserter, utställningar och andra evenemang.

Svenska kyrkan följer sedan 2009 årligen upp antalet sammankomster i kyrkorna fördelade på egen verksamhet och andra sammankomster utanför den egna verksamheten. Annan verksamhet kan exempelvis vara konserter eller liknande evene-

mang anordnade av annan arrangör än Svenska kyrkan.

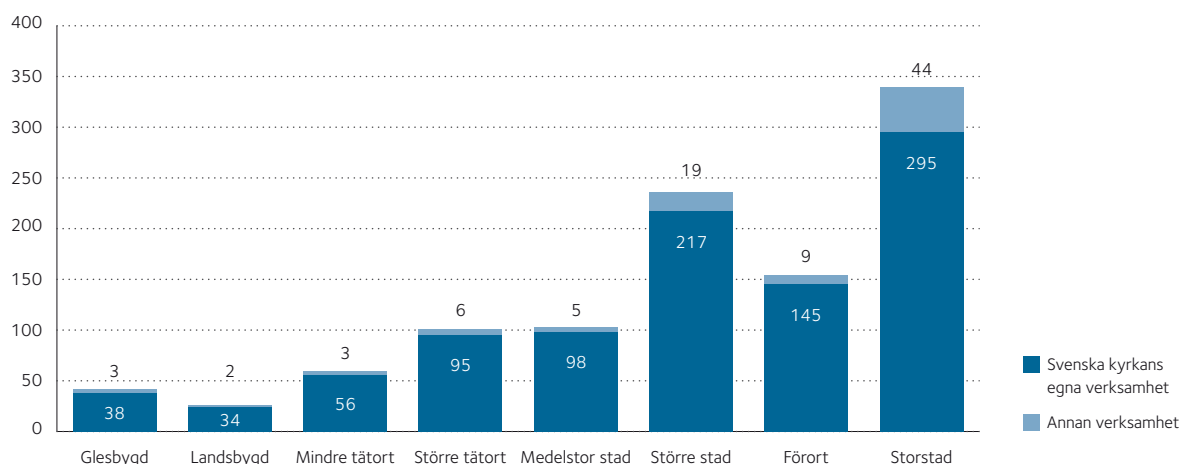
Under 2017 har i genomsnitt 88 kyrkliga verksamheter skett per kyrka (gudstjänster, kyrkliga handlingar och andra sammankomster i verksamheten). Totalt har cirka 70 000 huvudgudstjänster firats i kyrkorna under 2017, den exakta siffran ger då ett medelvärde på 24,3 per kyrka. Sammankomster utöver Svenska kyrkans egen verksamhet har i genomsnitt skett 7 gånger per kyrka. Det genomsnittliga antalet sammankomster har legat relativt stabilt under perioden, se figur 9.

FIGUR 9. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA I SVENSKA KYRKANS EGEN VERKSAMHET RESPEKTIVE ANNAN VERKSAMHET ÅREN 2009–2016

Antal samman- komster per kyrka	År				
	2009–2013	2014	2015	2016	2017
Egen verksamhet	85	89	87	86	88
Annan verksamhet	6,4	5,8	5,7	6,9	6,6

Antalet sammankomster per kyrka varierar stort mellan olika typer av tätorter, se figur 10. Det gäller såväl sammankomster i Svenska kyrkans egen verksamhet, som sammankomster med annan verksamhet i kyrkorna. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka i storstäderna är 339, medan antalet sammankomster i kyrkorna på landsbygden uppgår till 35 stycken. De skillnader mellan kyrkor i städer och landsbygd som finns för sammankomsterna, gäller även för antalet huvudgudstjänster i kyrkorna. Det finns ett tydligt samband som innebär att ju större ort kyrkan tillhör desto fler huvudgudstjänster äger rum under året.

FIGUR 10. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA FÖRDELADE EFTER TÄTORTSTYPER ÅR 2017

En väsentlig del i bruket av kyrkobyggnaderna är de många enskilda besöken i öppna kyrkorum. Det saknas dock en kontinuerlig statistik över dessa besök, vilket begränsar redovisningen av hur kyrkobyggnaderna används och tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena.

Strategiskt arbete

Svenska kyrkans långsiktiga och övergripande mål är att det kyrkliga kulturarvet och dess värden är en samhällsresurs som ska bevaras, användas och utvecklas. Den kyrkoantikvariska ersättningen ska användas så att den kyrkliga förvaltningen sker långsiktigt hållbart med största möjliga nytta för de kyrkliga kulturvärdena. En förutsättning är goda kunskaper, planering och framförhållning. *Nationellt program för kunskapsutveckling om det kyrkliga kulturarvet*, beslutat av kyrkostyrelsen våren 2017, ska stödja och ge förutsättningar för en långsiktig, strategisk och vetenskapligt grundad kunskapsuppbyggnad. Programmet har tematiserats i fyra strategiska utvecklingsområdena för att strukturerat och systematiskt tydliggöra den totala omfattningen av kunskapsbehoven på lång sikt. Följande kapitel har delats in i enlighet med programmets utvecklingsområden och kommer att visa på exempel på insatser som under året gjorts inom områdena. Somliga av de här exemplifierade projekten uppfyller villkor och handbok för kyrkoantikvarisk ersättning och är därför helt eller delvis finansierade med ersättningen. De stiftsprojekt som är aktuella för kyrkoantikvarisk ersättning bör förankras i den regionala samrådsgruppen. I samband med att Svenska kyrkans nationella nivå bereder rambeslutet remitteras förslag till stiftsprojekt och nationella projekt till Riksantikvarieämbetet för yttrande. Andra projekt och insatser har bedrivits med kyrkans egna medel.

Nationellt program för kunskapsutveckling om det kyrkliga kulturarvet börjar fullt ut att tillämpas under 2019 i samband med att den nya fördelningsmodellen för beredning och beslut om kyrkoantikvarisk ersättning träder i kraft. Ett viktigt syfte med programmet är att säkerställa projektens kvalitet och att tillgängliggöra den kunskap som byggs upp genom att förtydliga processen och beredningen av nationella projekt. Programmet gäller i första hand den nationella kunskapsutvecklingen

men avsikten är även att inspirera stiftet. Under hösten 2017 har ett förberedande arbete för att implementera programmet och handläggningsrutinerna inletts. Detta kommer att fortsätta konkretiseras under 2018.

Kyrklig kulturarvsförvaltning

Svenska kyrkan arbetar för att förvaltningen av de kulturvärden som finns i det kyrkliga kulturarvet på ett självklart sätt ska vara integrerat i verksamheten på alla nivåer inom kyrkans organisation. Det finns en allmän förståelse och insikt om att det arbete som görs av de förvaltande församlingarna och pastoraten har central betydelse och påverkan på kulturarvet. Det är därför angeläget och viktigt att kunskapen om och förståelsen för kulturvärdenas innehåll och innebörd är väl förankrad hos Svenska kyrkans personal och att möjligheterna att nyttja kulturarvets positiva potential kan förbättras inom förvaltningarna. Den kyrkliga kulturarvsförvaltningen bygger både på tradition och förnyelse i tider när samhället snabbt förändras. Svenska kyrkan handskas med effekterna av urbanisering och migration, liksom av förändrade vanor och värderingar.

KULTURVÄRDEN I FÖRVALTNINGEN

Flera projekt och initiativ har sedan ett antal år pågått, såväl på kyrkans nationella nivå som i stift, församlingar och pastorat, för att fördjupa och öka kvaliteten på förvaltningen av de kyrkliga kulturvärdena. En del i arbetet består i att identifiera, beskriva och förklara befintliga kulturvärden. Under 2017 slutfördes *Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden i Säffle pastorat*, ett utvecklingsprojekt som genomförts av Säffle pastorat i nära samarbete med kyrkokansliet och Karlstads stift. Bakgrunden till projektet är att pastoratet inte har ekonomiska

möjligheter att på samma sätt som tidigare sköta drift och underhåll av sina kyrkobyggnader och samtidigt fullgöra den grundläggande uppgiften. En viktig del i projektet är pastoratets och det lokala samhällets delaktighet i arbetet med att värdera och prioritera vad de anser vara mest värdefullt ur olika aspekter. I projektet har inte bara kulturhistoriska värden preciserats utan även bruksvärden för samtliga kyrkor och lokaler som pastoratet äger och förvaltar, så som lokalernas funktion och ändamålsenlighet. Projektet har kommit fram till förslag till omstruktureringar, förändringar och prioriteringar i den framtida användningen av kyrkobyggnaderna. För de objekt där en förändring föreslås, till exempel i form av ombyggnad, har konsekvensutredningar genomförts. I slutrapporten konstateras att eventuella kommande beslut att gå vidare med förändringsåtgärder nu har en bättre förankring inom församlingen.

VÅRD – OCH UNDERHÅLLSPLANERING

Kravet på att det för den skyddade kyrkomiljön ska finnas en vård- och underhållsplan, om församlingen ska kunna beviljas kyrkoantikvarisk ersättning, har funnits sedan 2006. På många håll görs, i samband med revidering av befintliga vård- och underhållsplaner, utvärderingar och utvecklingsinsatser av olika slag. I Stockholms stift pågår arbetet med att ta fram en handledning för andra generationens vård- och underhållsplaner, i vilken ingår att komplettera de kulturhistoriska karaktiseringarna med en analys som möjliggör mer medvetna beslut där kulturvärdena utgör en grund. Precis som i Säfle pastorats projekt är ett viktigt syfte att församlingen ska involveras djupare i värderingsprocessen vid framtagandet av planerna för att dessa ska blir mer relevanta i pastoratets och församlingarnas verksamhet och förvaltning. Detta arbete inleddes i och med projektet *Ökad tillgänglighet och kunskapsuppbbyggnad kring det kyrkliga kulturarvet* som initierades efter kontrollstationen 2014. Projektet har vidare resulterat i att Stockholms stift antagit en strategi för arbetet med det kyrkliga kulturarvet i vilken ingår att ta fram råd och riktlinjer för kulturarvsförvaltningen. Arbetet är sedan årsskiftet 2016–2017 en del av stiftskansliets linjeverksamhet.

Ett annat initiativ är Linköpings stifts projekt *Samordning av vård- och underhållsplaner* som syftar till att sammanställa åtgärdsbehov med kostnadsuppskattningar i vård- och underhållsplanerna för de kommande tio åren. I projektet har ett representativt urval kyrkor besiktats gemensamt av stiftet och församlingens fastighetsansvarige för att få fram en prognos på förväntade kostnader. Här ligger fokus på att få en överblick över de totala vård- och underhållskostnaderna i förhållande till den kyrkoantikvariska ersättning som stiftet i framtiden kan förvänta sig.

NYTT IT-STÖD FÖR KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Ett strategiskt steg i arbetet med införandet av ny fördelnings-

modell och process för beredning och beslut om kyrkoantikvarisk ersättning är införandet av ett nytt IT-stöd. Under 2017 har en förstudie för nytt IT-stöd genomförts. Syftet är att ersätta det äldre projekthanteringssystemet med ett ändamålsenligt systemstöd som ska stödja berednings- och beslutsprocessens olika steg samt innehålla stöd för dokumenthantering och diarieföring för information relaterad till projekt finansierade med kyrkoantikvarisk ersättning. Avsikten är att öka effektiviteten i ansökningsprocessen, öka möjligheterna till säkrare statistikunderlag, förbättrad uppföljning och säkrare handläggning. Under kommande år fortlöper utvecklingen.

Utveckling av konservering, hantverk och material

Svenska kyrkan deltar aktivt i olika strategiska samarbeten för att utveckla praktiska kunskaper som ligger till grund för vård och underhåll av det kyrkliga kulturarvet. Det praktiska hantverkskunnandet är immateriella kunskaper som krävs för att de materiella resultaten ska kunna vårdas och bevaras. Genom de många renoveringar och konserveringar som genomförs i de kyrkliga miljöerna uppstår ständigt nya möjligheter att analysera och utveckla både kunskaper, beprövad erfarenhet samt principer och strategier.

Svenska kyrkan fortsätter samarbetet och har förnyat uppdragsavtalet med Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet. Det är en satsning inom vilken befintlig och ny kunskap om hantverk, hantverksmetoder och olika byggnadsmaterial undersöks, sammanställs och utvecklas. Samarbetet bidrar till att ge bättre förutsättningar för en hållbar förvaltning inom kyrkan på flera plan. Det är exempelvis positivt att olika yrkesgrupper kompetensutvecklas, både personal inom kyrkan och yrkespersoner som anlitas för planering och genomförande av vård- och underhållsåtgärder av kyrkans enheter. I Hantverkslaboratoriets organisation möts och samverkar dessutom olika offentliga kulturarvsförvaltningar samt bransch- och intresseorganisationer inom hantverk och kulturarv vilket ger en positiv effekt och nytta för både kyrkans kulturarvsarbete och för det totala kulturarvskunnandet i samhället.

TAKKONSTRUKTIONER OCH TAKMATERIAL

Satsningarna på ökad kunskap om takkonstruktioner och takmaterial har fortsatt. I flera stift har inventeringarna av framför allt medeltida taklag påbörjats eller fortsatt i nya etapper. Rapporter från inventeringarna publiceras löpande inom respektive stift. Det har också gjorts många publika aktiviteter som förmedlat resultaten på olika sätt. Ett exempel är det projekt som genomfördes i Strängnäs stift där den medeltida metoden att tillverka högbenen till Hardemo kyrkas torn rekonstruerades och filmades. På Youtube har filmen nu visats över 37 000 gånger.

I Västerås och Strängnäs stift har en förstudie om inventering av stavspånstak i kyrkomiljöer genomförts under året. Inventeringen påbörjas 2018. Kunskapsuppbyggnaden om tjära, metoder för tjärstrykning och de tjärade spåntaken har fortsatt. Ett nordiskt nätverk om tjära som administreras av Hantverkslaboratoriet har under 2017 startat upp. Nätverket är öppet för både hantverkare, producenter, leverantörer, förvaltare, antikvarier och ingenjörer inom den privata och offentliga sfären. Två träffar har genomförts, en på Gotland och en i mellersta Finland. Vid dessa fick deltagarna ta del av pågående tjärbränning med olika metoder.

Andra vanligt förekommande takmaterial på kyrkor är tegel och skiffer. Inom ramen för samarbetet med Hantverkslaboratoriet har kunskapsuppbyggnad om tegel och skiffer bedrivits med hjälp av en särskild finansiering med statliga kulturmiljövårdsbidrag. I slutresultatet *Tegeltak – Återanvändning och återläggning* samlas olika argument för att återanvända tegel och vägledning ges om olika typer av skick, skador och alternativ till åtgärder. Målgrupp är i första hand ägare och förvaltare av tegeltak. Kunskapsuppbyggnad om skiffertak har också skett genom Karlstads stifts projekt *Dokumentation och skadebild av skiffertak* som i vissa delar har samverkat med Hantverkslaboratoriets projekt. Resultaten från de båda projekten presenterades vid ett seminarium i samarbete med Säfle pastorat i oktober.

Klimat och miljö för ett långsiktigt bevarande

Svenska kyrkans klimat- och miljöengagemang bottnar i ett ansvarstagande för det skapade och den värld vi vill lämna över till kommande generationer. Som en av landets största fastighetsägare, med ett brett bestånd av byggnader som omfattar såväl unika kulturminnen som församlingshem och ekonomibyggnader, har Svenska kyrkan både ett ansvar och en möjlighet att bidra till ett långsiktigt hållbart samhälle genom hushållning av resurser och minskad miljöbelastning. Svenska kyrkan arbetar gemensamt på ett nationellt, regionalt och lokalt plan för att nå Sveriges miljömål genom både strategiska och konkreta satsningar. Genom beslutet *Gemensamt ansvar* läggs stort fokus på att prioritera resurser för en optimerad förvaltning. Med fördjupad kunskap och ett tvärsektorielt arbete med kulturarvsfrågor kan problem förebyggas och förutsättningarna stärkas att klokt förvalta det kyrkliga kulturarvet för framtiden.

SOLENERGI

Intresset för solenergiteknikens möjligheter är stor bland församlingar och pastorat, vilket skapat behov av en fördjupad utredning och konkretisering av ämnets givna förutsättningar och möjligheter. På nationell nivå pågår sedan 2016 ett arbete med att ta fram vägledningen *Solenergi i skyddade kyrkomiljöer*,

vilket resulterat i ett utkast som bland annat kulturmiljövårdande myndigheter och enheter inom Svenska kyrkan fått på remiss under hösten 2017. Vägledningen fokuserar på att granska och analysera förutsättningarna för solenergi i skyddade kyrkomiljöer och är användbar för församlingar och pastorat med goda investeringsförutsättningar för solenergi, men med mer eller mindre begränsade mark- och takyteresurser, där kyrkans tak ibland kan vara enda alternativet för solenergi-montage. Målet är att underlätta församlingarnas handläggning av solenergiinvesteringar genom att erbjuda både ett samlat allmängiltigt faktaunderlag och genom att förtydliga det som specifikt utmärker förutsättningarna för skyddade kyrkomiljöer med höga krav på kvalitet och respekt för kulturbärande värden. Färdigställandet av publikationen sker under 2018.

METODER FÖR LÅNGSIKTIGT HÅLLBAR DRIFT AV KULTURBYGGNADER

Svenska kyrkan arbetar strategiskt med att ta fram metoder för en långsiktigt hållbar och säkrad drift av kyrkor och andra byggnader. 2017 avslutades *Klimat och energianalysprojekt etapp 3*, som var sista etappen i ett flerårigt klimat- och energiprojekt som drivits av Göteborgs stift. Syftet har varit att församlingar och pastorat ska få en ökad kunskap om sambanden mellan inomhusklimat och skaderisker på byggnader och kulturhistoriskt värdefulla inventarier, med målet att få ett mer strukturerat arbetssätt och att bygga upp goda rutiner för att förbättra förutsättningarna för ett långsiktigt bevarande. Totalt har 169 kyrkobyggnader ingått i projektet. Utifrån genomförda inventeringar med klimatmätningar samt byggnads-, energi- och skadebesiktningar, har underlag sammanställts till församlingarna med rekommendationer om klimat- och energieffektiverande åtgärder som tar hänsyn till kyrkornas kulturhistoriska värden. Projektet har också lett till att stiftet har fått en mer komplett bild av det totala fastighetsinnehavet inom stiftet, dess drift och underhållsbehov, användning, status samt församlingarnas och pastoratens eventuella behov av stöd i fastighetsförvaltningen.

I Uppsala stift har man arbetat strategisk med att utreda konsekvenser av reducerat brukande och succesivt sänkt inomhustemperatur i kyrkor. Projektet *Fuktstyrning i kyrkor – en studie av inomhusklimat i sju sporadiskt använda kyrkor i Lagunda församling* har genomförts i tre etapper mellan 2008–2016 och sammanställdes i en slutrapport 2017. Studien genomfördes med tre aktiva åtgärder; avfuktning, fuktstyrd ventilation och skyddsvärme med syfte att jämföra de olika åtgärdernas driftssäkerhet, användarvänlighet och energiförbrukning. Målet är ett mer kontrollerat inomhusklimat för att förebygga fukt- och torkrelaterade skador på byggnader och inventarier, minska energiförbrukningen samt minimera risken för exponering av mögel för personal och besökare i kyrkorna. Rapporten är tänkt att fungera som ett beslutsunderlag inför

val av klimatstyrningsstrategi i Lagunda församling men vänder sig också brett till alla förvaltare inom Svenska kyrkan.

TJÄRA

Under året undersökte kyrkokansliet förutsättningarna att ställa krav på hållbarhet vid en central upphandling av tjära. Svenska kyrkans upphandlingar syftar till att säkerställa funktion, resurseffektivitet och hållbarhet i de avtal som upprättas och den centrala frågan i undersökningen var om leverantörerna av tjära kan tillgodose kraven på hållbarhet ur ett socialt och ett miljöperspektiv. I princip all tjära som används i Sverige är importerad och rutiner för att bedöma hållbarhet i tillverkningsprocess och transporter visade sig vara dåligt utvecklade. Undersökningen ledde fram till resultatet att det i dagsläget inte är fruktbart att göra en upphandling. Kyrkokansliet fortsätter dock arbetet med att öka kunskapen om tjära genom en rad initiativ samt att verka för en ökad tillverkning i de nordiska länderna, bland annat genom det nordiska nätverket för tjära.

Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet

Den utveckling som sker där både samhälle och kyrka snabbt förändras i samband med globalisering, urbanisering, migration, förändrade vanor och värderingar, påverkar både förvaltning och användning av kyrkorna. Vid sammanläggningar av församlingar, förändrat bruk och ekonomi, kan församlingars behov av kyrkor och andra byggnader minska eller på annat vis förändras. Samtidigt behövs i många sammanhang fler offentliga icke-kommersiella rum som är tillgängliga för alla. Det kyrkliga kulturarvet bör ses som en resurs för både samhälle och kyrka som kan få ökad användning i fler sammanhang. För en långsiktigt hållbar användning av det kyrkliga kulturarvet behöver samverkan mellan olika aktörer stärkas med kunskapsutbyten både i Sverige och internationellt. I samband med detta är det nödvändigt att utveckla möjligheter till ökad delaktighet och tillgänglighet, samtidigt som kulturvärdena värnas.

INTERNATIONELL SAMVERKAN OCH KUNSKAPSUTBYTEN

För att möta de utmaningar som ett ständigt föränderligt samhälle innebär för förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet, engagerar sig Svenska kyrkan på alla nivåer i internationella sammanhang som på olika sätt bidrar med expertis, erfarenhet och inspiration. Under året som gått har utbyte skett både på stiftsnivå och på nationell nivå med bland andra nederländska och engelska experter inom området. Det har bidragit till Svenska kyrkans pågående arbete kring bland annat värdering och förvaltning av både objekt och byggnader. Svenska kyrkans nationella nivå har också under flera år varit engagerad i det europeiska nätverket Future for Religious Heritage. Engage-

manget sker genom aktivt medlemskap, deltagande i arbetsgrupper, konferenser och projekt samt ekonomiskt stöd genom medlemsavgiften.

DET LEVANDE KULTURARVET

Det kyrkliga kulturarvet handlar inte bara om det som har varit. Tvärtom har det i allra högsta grad också med nuet och framtiden att göra. Att få ta del av det förflutna är lika angeläget för oss som lever idag som för de som kommer efter oss. Därför är det en ständig utmaning i varje tid också för Svenska kyrkan att förvalta, levandegöra och föra arvet vidare i varje generation.

Boken *Mellan himmel och jord – Svenska kyrkans kulturarv* beskriver människors uttryck för tro och liv som under århundraden hittat olika former. Antologin samlar författare som på skilda sätt är knutna till Svenska kyrkan. Boken är del i en pågående reflektion inom Svenska kyrkan om hur det kyrkliga kulturarvet är ett levande arv, där nya tolkningar och förståelser är i dialog med den mångtusenåriga historien. Boken vill gå från påståendet att det kyrkliga kulturarvet är en angelägenhet för alla till en reflektion över *hur* det sker.

FORSKNING KRING KULTURARVET

Institutionen för kulturvård på Göteborgs universitet presenterade under 2017 en ny antologi om det kyrkliga kulturarvet – *Alla dessa kyrkor – kulturvård, religion och politik*. Boken är ett resultat av ett långvarigt samarbete med många inblandade kring kyrkobyggnader som kulturarv. Kyrkoantikvarisk ersättning har delvis finansierat forskningsprojektet *Gamla kyrkor – nya värden? Bruk och förvaltning av kyrkor i ett förändrat samhälle*, vars slutprodukt antologin utgör. Svenska kyrkans deltagande i det internationella samverkansprojektet *ALTER-heritage* har också bidragit till arbetet.

Antologin samlar texter om övertalighetsproblem och kulturarvsförvaltning i både Sverige och andra europeiska länder, samt analyser av inrättandet av en ny kyrkoantikvarisk regim i Sverige år 2000. Den innehåller också empiriska fallstudier av enskilda eller grupper av kyrkor med fokus på övertalighet, förändringsarbete, utökad användning, bedömning av kulturhistoriska värden och förvaltningslösningar.

REFORMATIONENS KYRKORUM

Under reformationsåret 2017 gjorde Svenska kyrkan en mängd särskilda satsningar för att uppmärksamma 500-årsjubileet av reformationen. Bland annat producerade nationell nivå olika typer av inspirationsmaterial.

Ett av dessa är *Reformationens kyrkorum*: ett 16-sidigt material i text och bild om hur kyrkorummet och gudstjänsten har påverkats av reformationen. Tanken är att materialet ska kunna användas i syföreningen, på konfirmandträffen, i kyrkökören eller i samband med visningar av kyrkorummet. Det går naturligtvis också bra att läsa det på egen hand. Varje kapitel

har diskussionsfrågor som utgår från hur det ser ut i den aktuella kyrkan. Hur har föremålen som finns där präglats av Martin Luthers önskan om att människor själva skulle kunna läsa Bibeln, och förstå vad prästerna predikade och undervisade om?

Reformationens kyrkorum finns tillgänglig på Svenska kyrkans hemsida.

ALMEDALEN

Almedalsveckan på Gotland är en viktig mötesplats för att diskutera politik och samhällsfrågor. Det har varit naturligt för Svenska kyrkan att under många år vara närvarande, att delta och att dela med sig under Almedalsveckan. 2017 gjorde Svenska kyrkans nationella nivå, tillsammans med Visby stift och Visby domkyrkoförsamling en gemensam satsning på kulturarvet. Programmet bestod av skilda sätt att belysa, samtala kring och uppleva kulturarvet.

I samtalsseminariet *Från kulturarvspolitik till kulkulturarvspraktik* behandlades kulturarvspropositionen *Kulturarvspolitik* och hur det gemensamma kulturarvet i ökad utsträckning ska kunna vara en angelägenhet för alla. En busstur utanför Visby visade på olika sätt som den kyrkoantikvariska ersättningen kan bidra till att bevara och utveckla det kyrkliga kulturarvet. I tre tematiskt skilda upplevelsebaserade visningar av Visby domkyrka testades olika pedagogiska grepp att närma sig kulturarvet. En av dessa visningar tog fasta på det ljudande, immateriella kulturarvet; en annan på att låta församlingen låna sin röst åt det levande, föränderliga kulturarvet; och den tredje genom att låta kyrkans arkitektur spegla samhället av igår och idag. Inspirerat av projektet *Church Keys* som organiseras i England som ett samarbete mellan olika församlingar, Churches Conservation Trust och Dave Stewart Entertainment, genomfördes en konsert i Visby domkyrka. Syftet med *Church Keys* i England är att lokala unga talangfulla artister ska få möjlighet till speltillfällen samtidigt som fler upplever underutnyttjade historiska kyrkor och församlingen kan få inkomster. Konserten i Visby domkyrka föregicks av en kortare reflektion över hur upplevelsen av kulturarvet påverkar hur vi lyssnar på musiken, och om var går gränserna går för användningen av en kyrka. Kan även en kyrka i bruk vara rockklubb för en kväll?

SATSNING PÅ ÖKAD DIGITAL TILLGÄNGLIGHET

Mellan 2015–2017 drevs på uppdrag av kyrkostyrelsen ett nationellt projekt med syfte att alla Svenska kyrkans befintliga kyrkokaraktäriseringar skulle finnas registrerade i Bebyggelseregistret. Projektet finansierades med kyrkoantikvarisk ersättning. Målsättningen var att bidra till det nationella uppdraget att tillgängliggöra det kyrkliga kulturarvet, genom att samtliga kyrkokaraktäriseringar skulle göras allmänt tillgängliga genom Bebyggelseregistret. Bebyggelseregistret, BeBR, är ett nationellt informationssystem om det byggda kulturarvet. Det förvaltas av Riksantikvarieämbetet och baseras på Lantmäteriverkets fastighetsdatasystem.

KULTURARVSKOMMUNIKATION

Svenska kyrkan arbetar kontinuerligt med att kommunicera och tillgängliggöra kulturarvet. Det bidrar till delaktighet och ett långsiktigt stöd för att bevara de kulturhistoriska värdena. Att sprida kunskap om kulturarvet ger möjlighet till nya möten och ökad förståelse för kulturarvets betydelse som samhällsresurs.

Att värna kulturarven handlar om betydligt mer än att renovera, bevara och konservera. Det handlar lika mycket om att göra kulturarven förståeliga och relevanta. Stockholms stifts halvtimmeslånga film *De kyrkliga kulturarven* hade premiär våren 2017. Den vill visa på kyrkans och de kyrkliga kulturarvens plats i ett föränderligt samhälle, på hur kyrkan speglar sig i samhället och samhället speglar sig i kyrkan.

Filmen *De kyrkliga kulturarven* finns tillgänglig på Vimeo.

KULTURARVET DIGITALT

Kyrkguiden är Svenska kyrkans app för att hitta till de kyrkliga kulturarven. Appen har laddats ner drygt 10 000 gånger från Google Play och minst lika många gånger från Appstore. Med *Kyrkguiden* kan användaren lätt hitta en närliggande kyrka och klicka sig vidare för att läsa mer om byggnad, församling och aktiviteter. Det är också möjligt att filtrera fram olika besöks typer av kyrkor, som sommarkyrka, vägkyrka, pilgrimskyrka eller sevärdhetskyrka. Församlingar och pastorat kan själva lägga upp korta texter med bild om vad de särskilt vill lyfta fram.

Under 2017 ökades inläggsfrekvensen på Svenska kyrkans instagramkonto *@Kulturarvet*. Här berättar Svenska kyrkan i ord och bild om intressanta detaljer och företeelser ur vårt gemensamma kulturarv. I mars 2018 hade kontot 2033 följare, vilket är en kraftig ökning från föregående år. 2017 års mest populära inlägg var från Habo kyrka.

Kyrkguiden och *svenskakyrkan.se* marknadsför de drygt 300 av landets kyrkor som har sommaraktiviteter. På webben visas dessa under *svenskakyrkan.se/sommarkyrkan*. Under 2017 besökte cirka 5000 personer kulturarvssidorna på *svenskakyrkan.se*, varav de flesta besökte sidorna om just sommarkyrkan.

Inlägg om kulturarvet på sociala medier genererar stort engagemang på Svenska kyrkans officiella Facebook-sida. Många blir berörda, kommenterar, gillar och delar. Av kommentarerna framgår det också att många tycker att Svenska kyrkans arbete med att värna kulturarvet är viktigt. Under 2017 gick det kulturhistoriska quizet på Facebook bäst, med räckvidd på hela 101 506.

BILAGA 1

Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2017

1:1 SAMMANSTÄLLNING AV SVENSKA KYRKANS KYRKOBYGGNADSBESTÅND 2017

Stift	Totalt antal skyddade* kyrkor	Därav totalt antal skyddade enligt beslut RAÄ	Därav skyddade efter 2000-01-01	Skyddade kyrkor tagna ur bruk efter 2000-01-01	Totalt antal ej skyddade kyrkor	Varav nybyggda efter 2000-01-01	Ej skyddade kyrkor tagna ur bruk efter 2000-01-01	Summa kyrkor
01 Uppsala	258	8	3	1	35	1	6	293
02 Linköping	231	4	1	1	32	2	2	263
03 Skara	374	4	3	3	36	1	4	410
04 Strängnäs	173	9	2	1	22	3	5	195
05 Västerås	161	6	0	1	16	1	5	177
06 Växjö	291	7	5	0	44	1	1	335
07 Lund	475	13	3	6	33	0	2	508
08 Göteborg	310	8	0	6	56	6	8	366
09 Karlstad	152	9	5	0	19	0	2	171
10 Härnösand	180	8	4	4	30	2	14	210
11 Luleå	132	23	4	1	63	0	12	195
12 Visby	98	1	0	0	1	0	0	99
13 Stockholm	107	16	5	1	44	7	9	151
Summa	2942**	116	35	25	431**	24**	70**	3373

* För samtliga tabeller i bilagan avser skyddad kyrka en kyrka invigd till gudstjänst som skyddas av tillståndsplikt enligt fjärde kapitlet i kulturmiljölagen. Ej skyddad kyrka är en kyrka invigd till gudstjänst som inte skyddas av tillståndsplikt enligt fjärde kapitlet i kulturmiljölagen.

** Förändringen gentemot redovisningen 2016 beror på korrigering av registreringar i kyrkobyggnadsregistret.

1:2 KYRKOR SOM OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT ENLIGT KML 4 KAP. 4§ GENOM SÄRSKILT BESLUT AV RIKSANTIKVARIÉÄMBETET EFTER 2000-01-01

Namn	Församling	Stift	Byggår	Ägarkategori	Beslutsdatum	Ägd av Svenska kyrkan 2000-01-01
Adolfsbergs kyrka	Adolfsberg	Strängnäs	1970	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Avasjö kapell	Dorotea-Risbäck	Luleå	1950	Svenska kyrkan	2002-12-10	Nej
Birgittakyrkan i Sundsvall	Skön	Härnösand	1972	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Björksåtra kyrka	Sandviken	Uppsala	1975	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Björneborgs kyrka	Visnum	Karlstad	1956	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Bodafors kyrka	Norra Sandsjö	Växjö	1940	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja

Namn	Församling	Stift	Byggår	Ägarkategori	Beslutsdatum	Ägd av Svenska kyrkan 2000-01-01
Charlottenborgskyrkan	Motala	Uppsala	1988	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Franciscus kapell i Nyköping	Nyköpings Alla Helgona	Strängnäs	1972	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Friggeråkers kyrka	Mösseberg	Skara	1955	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
Kaitumkapellet	Gällivare	Luleå	1964	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Lammhults kyrka	Aneboda-Asa-Berg	Växjö	1964	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Lerbergets kyrka	Väsby	Lund	1982	Kyrklig stiftelse etc, för kyrkligt ändamål	2002-06-07	Nej
Lextorpskyrkan	Lextorp	Skara	1971	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
Mariakyrkan i Gävle	Gävle Maria	Uppsala	1971	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Mariakyrkan i Huddinge	Trångsund-Skogås	Stockholm	1987	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Mariakyrkan i Värnamo	Värnamo	Växjö	1977	Svenska kyrkan	2003-02-17	Ja
Mariakyrkan i Växjö	Växjö Maria	Växjö	1977	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Marielundskyrkan	Östersund	Härnösand	1969	Svenska kyrkan	2003-02-17	Ja
Resarö kapell	Vaxholm	Stockholm	1968	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Råslätts kyrka	Jönköpings Kristina-Ljungarum	Växjö	1974	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Råsunda kyrka	Solna	Stockholm	1966	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Rönöfors kyrka	Offerdal	Härnösand	1953	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
S:t Johannes kyrka i Våmb	Våmb	Skara	1987	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
S:t Mikael's kyrka i Malmö	Kulladal	Lund	1978	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
S:t Nicolai kapell i Malmö (Sjömanskyrkan)	Malmö S:t Petri	Lund	1969	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Siris kapell	Fryksände	Karlstad	1950	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Soutjärvi kyrka	Gällivare	Luleå	1963	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Staloluokta kyrkkåta	Jokkmokk	Luleå	1971	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Storviks kyrka	Ovansjö	Uppsala	1960	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Säffle kyrka	Säffle	Karlstad	1965	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Tibble kyrka	Täby	Stockholm	1971	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Vantörs kyrka	Vantör	Stockholm	1959	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Västerstrandskyrkan	Västerstrand	Karlstad	1977	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Åmotfors kyrka	Eda	Karlstad	1961	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Åsarne nya kyrka	Åsarne	Härnösand	1966	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja

1:3 KYRKOR SOM OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT ENLIGT KML 4 KAP. OCH SOM TAGITS UR BRUK UNDER 2017

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ägarbyte år	Skydd KML	Kommentar
Landala kapell	"Göteborgs Johannebergs"	Göteborg	1885	2017	2017	Ja	Såld till Ethiopian Evangelical Church

1:4 KYRKOR SOM INTE OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT KML 4 KAP. OCH SOM TAGITS UR BRUK UNDER 2017

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ägarbyte år	Nuvarande ägare	Kommentar
Stenkullens kyrka	Lerum	Göteborg	1970	2016	2017	Enskild ägare	Såld till privatperson för förskoleverksamhet
Björkskatakyrkan	Luleå domkyrko	Luleå	1977	2017		Svenska kyrkan	
Broholms kapell	Mullsjö-Sandhems	Skara	1971	2017	2017	Enskild ägare	Överlämnad 2017 till privatperson
Mikaelsgården i Vissefjärda	Vissefjärda	Växjö	1973	2017	2017	Kommun	Såld till Emmaboda kommun för förskoleverksamhet

BILAGA 2

Fördelning och förbrukning av kyrko-antikvarisk ersättning 2002–2017*

2:1 KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING, ANSLAG OCH FÖRBRUKADE MEDEL 2002–2017*

Stift	Kontrollstation 2002–2008, mnkr	Kontrollstation 2009–2013, mnkr	2014, mnkr	2015, mnkr	2016, mnkr	2017, mnkr	Summa 2002–2017, mnkr	Kvm skyddad kyrka**	KAE kr/kvm skyddad kyrka 2002–2016	Genomsnittlig årlig KAE kr/ kvm skyddad kyrka
Anslag från staten	1 435,0	2 305,0	460,0	460,0	460,0	460,0	5 580,0			
Uppsala stift	88,7	205,5	64,1	49,8	63,6	43,8	515,5	114 955	4 484	280
Linköpings stift	120,5	218,7	55,6	63,7	59,8	72,4	590,6	119 135	4 957	310
Skara stift	124,5	195,1	55,3	43,4	39,8	33,7	491,7	121 598	4 043	253
Strängnäs stift	76,4	156,7	32,1	29,6	32,9	41,1	368,9	73 140	5 043	315
Västerås stift	102,5	147,9	35,7	28,7	41,0	25,8	381,5	89 328	4 271	267
Växjö stift	121,4	214,7	46,9	46,0	50,9	46,9	526,9	140 789	3 743	234
Lunds stift	119,2	193,2	89,5	102,9	83,7	67,9	656,4	190 279	3 450	216
Göteborgs stift	147,3	235,1	51,1	63,7	75,2	87,3	659,7	136 974	4 816	301
Karlstads stift	53,6	77,5	20,6	41,3	22,1	31,1	246,2	69 635	3 536	221
Härnösands stift	57,4	74,0	20,6	30,4	33,7	23,0	235,7	76 403	3 085	193
Luleå stift	35,9	34,8	11,4	4,7	3,7	9,0	99,5	55 037	1 808	113
Visby stift	109,4	170,2	44,2	35,5	27,0	23,0	412,8	31 478	13 113	820
Stockholms stift	66,8	100,0	19,7	41,0	52,9	50,2	330,4	63 548	5 200	325
Nationell nivå	16,0	26,4	3,8	8,3	4,5	1,9	60,8	-	-	-
Summa förbrukning	1 239,5	2 049,7	550,5	589,0	590,9	557,0	5 576,6	1 282 299	4 349	272
Återstående anslag från staten	195,5	255,3	-90,5	-129,0	-130,9	-97,0	3,4			
Ack. anslag från staten	1 435,0	3 740,0	4 200,0	4 660,0	5 120,0	5 580,0				
Ack. summa förbrukning	1 239,5	3 289,2	3 839,7	4 428,8	5 019,6	5 576,6				

* Utbetalning till den 8 februari 2018.

** Uppgift om kvadratmeteryta från mars 2018.

2:2 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING UNDER 2017 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, MNKR*

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhållsplanering	Vårdinsatser	Skadeförebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Uppsala stift	0,5	1,0	39,1	2,8	0,5	43,8
Linköpings stift	0,4	3,7	61,7	2,4	4,1	72,4
Skara stift	0,2	1,6	30,0	1,8	0,1	33,7
Strängnäs stift	1,7	1,9	33,7	2,8	1,0	41,1
Västerås stift	0,1	2,5	18,2	4,2	0,7	25,8
Växjö stift	0,9	2,3	39,6	3,6	0,4	46,9
Lunds stift	2,8	11,6	48,4	3,2	1,9	67,9
Göteborgs stift	2,7	3,3	74,3	6,1	0,9	87,3
Karlstads stift	1,5	3,0	26,4	0,2	0,1	31,1
Härnösands stift	1,0	0,2	21,8	N/A**	N/A**	23,0
Luleå stift	N/A**	N/A**	7,2	1,8	0,0	9,0
Visby stift	0,5	0,8	21,1	0,6	0,0	23,0
Stockholms stift	N/A**	3,5	40,2	5,0	1,4	50,2
Nationell nivå	1,9	N/A**	N/A**	N/A**	N/A**	1,9
Totalt	14,2	35,5	461,6	34,6	11,1	557,0

* Utbetalning till den 8 februari 2018.

** N/A innebär att inga projekt kodats med denna åtgärdskategori i projekthanteringssystemet.

2:3 KYRKOANTIKVARISKA ERSÄTTNINGENS KOSTNADSTÄCKNING UNDER 2017 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, PROCENT*

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhållsplanering	Vårdinsatser	Skadeförebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Uppsala stift	70,3%	56,2%	47,1%	25,1%	75,0%	45,2%
Linköpings stift	67,2%	72,9%	59,4%	60,5%	61,0%	60,1%
Skara stift	42,6%	68,7%	49,6%	57,0%	75,3%	50,7%
Strängnäs stift	56,7%	75,1%	46,5%	42,1%	53,3%	47,5%
Västerås stift	73,4%	66,2%	46,3%	18,2%	31,1%	37,4%
Växjö stift	78,9%	54,9%	53,6%	49,0%	62,5%	53,7%
Lunds stift	80,0%	64,7%	36,9%	37,3%	73,6%	41,4%
Göteborgs stift	33,9%	72,4%	56,2%	48,6%	39,8%	54,8%
Karlstads stift	100,0%	68,3%	57,2%	54,5%	24,7%	59,1%
Härnösands stift	33,5%	75,0%	37,3%	N/A**	N/A**	37,3%
Luleå stift	N/A**	N/A**	58,6%	97,9%	16,8%	63,3%
Visby stift	93,3%	73,2%	59,6%	53,9%	25,0%	60,1%
Stockholms stift	N/A**	45,3%	35,1%	21,1%	36,9%	33,5%
Totalt	54,7%	63,6%	47,9%	33,3%	51,9%	47,6%

* Utbetalning till den 8 februari 2018.

** N/A innebär att inga projekt kodats med denna åtgärdskategori i projekthanteringssystemet.

2:4 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING UNDER 2017 PER OBJEKTSTYP, MNKR*

Stift	Övergripande planering eller flera objekt	Begravningsplats	Kyrkliga inventarier	Kyrkobyggnad	Kyrkotomt	Totalt
Uppsala stift	0,2	3,4	2,6	37,3	0,4	43,8
Linköpings stift	N/A**	6,6	3,0	62,7	0,03	72,4
Skara stift	N/A**	2,9	1,3	29,5	N/A**	33,7
Strängnäs stift	N/A**	2,6	1,6	36,8	N/A**	41,1
Västerås stift	N/A**	4,4	0,2	21,1	N/A**	25,8
Växjö stift	0,9	2,1	1,4	42,4	0,02	46,9
Lunds stift	N/A**	9,3	3,9	54,0	0,7	67,9
Göteborgs stift	0,7	5,0	7,4	73,7	0,4	87,3
Karlstads stift	N/A**	4,9	0,1	25,2	0,9	31,1
Härnösands stift	N/A**	2,0	1,0	19,7	0,2	23,0
Luleå stift	N/A**	1,0	1,7	6,3	N/A**	9,0
Visby stift	N/A**	0,6	1,7	20,6	N/A**	23,0
Stockholms stift	3,5	0,5	3,9	37,2	5,0	50,2
Nationell nivå	1,9	N/A**	N/A**	N/A**	N/A**	1,9
Totalt	7,3	45,3	30,1	466,7	7,6	557,0

* Utbetalning till den 8 februari 2018.

** N/A innebär att inga projekt kodats med denna åtgärdskategori i projekthanteringssystemet.

Bildgalleri

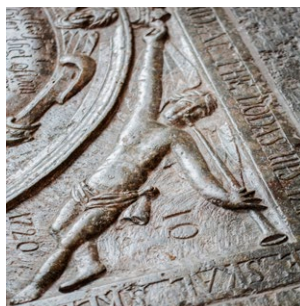
Mariestads domkyrka
FOTO: ALEX & MARTIN/IKON

sid. 1

Mariestads domkyrka
FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

sid. 4

Mariestads domkyrka
FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

sid. 9

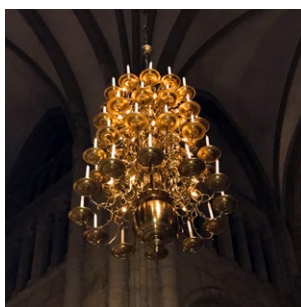
Uppsala stift
FOTO: MAGNUS ARONSSON

sid. 11

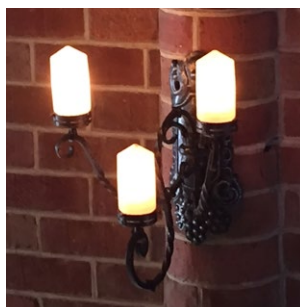
Linköpings stift
FOTO: PETER HOELSTAD

sid. 11

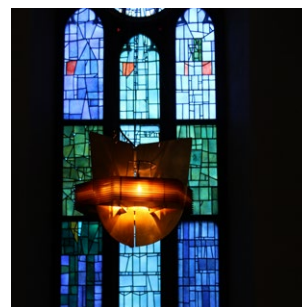
Skara stift
FOTO: ANNA TEANDER

sid. 11

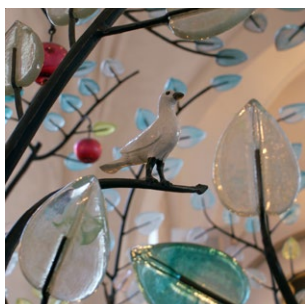
Strängnäs stift
FOTO: PIA ANDERSSON

sid. 11

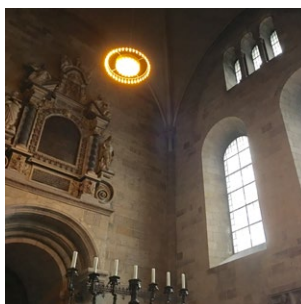
Västerås stift
FOTO: JOHN ROTHLIND

sid. 11

Växjö stift
FOTO: MARIA BRYNIELSSON

sid. 11

Lunds stift
FOTO: MARIA LUNDSTRÖM

sid. 11

Göteborgs stift
FOTO: TORGNY LINDÉN

sid. 11

Karlstads stift
FOTO: ERIKA HEDENSKOG

sid. 11

Härnösands stift

sid. 11

FOTO: LENA VIK

Luleå stift

sid. 11

FOTO: HELENA NILSSON, PITEÅ MUSEUM

Visby stift

sid. 11

FOTO: BO-GÖRAN KRISTOFFERSSON

Stockholms stift

sid. 11

FOTO: STOCKHOLM STADSMUSEUM

Mariestads domkyrka

sid. 12

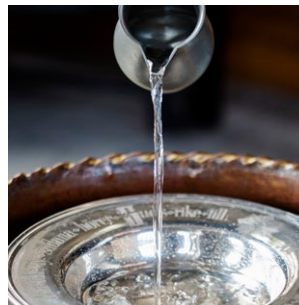
FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

Mariestads domkyrka

sid. 15

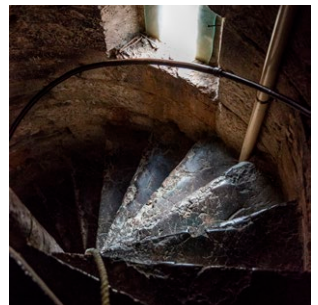
FOTO: ALEX & MARTIN/IKON

Mariestads domkyrka

sid. 25

FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

Mariestads domkyrka

sid. 26

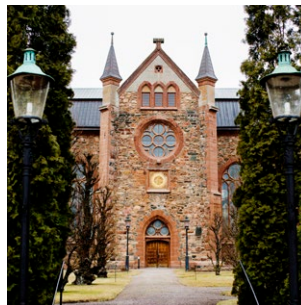
FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

Mariestads domkyrka

sid. 37

FOTO: ALEX GIACOMINI/IKON

Mariestads domkyrka

sid. 40

FOTO: ALEX & MARTIN/IKON

Linda Lindblad

sid. 41

FOTO: JOSEFIN SVENBERG

Att vårda kyrkorna och förvalta ett kulturarv kräver god kännedom om såväl material och hantverksmetoder som kulturhistoriska värden. I detta arbete är Hantverkslaboratoriet en viktig källa till kunskap och stöd för stift och församlingar.

– Tjärning och målning på plåt är några aktuella fokusområden inom samarbetet, berättar kyrkokoordinator Linda Lindblad.

Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet är nationellt centrum för kulturmiljöns hantverk, och som en av finansierarna finns Svenska kyrkan representerad i verksamhetens styrgrupp. Inom ramarna för samarbetsavtalet mellan Svenska kyrkan och Hantverkslaboratoriet genomförs projekt inom en rad olika områden för att dokumentera kunskaper, säkra kvalitet och utveckla metoder.

– Tillsammans väljer vi fokusområden utifrån de behov vi ser hos stiftet och församlingarna runt om i landet, eller baserat på frågor som exempelvis länsstyrelsen bedömer vara angelägna, säger Linda Lindblad, verksamhetsledare och kyrkokoordinator på Hantverkslaboratoriet.

Tjärna är ett material som har fått stor uppmärksamhet de senaste åren, bland annat genom omfattande kunskapsinsamling och framtagande av en mall för egenkontroll vid tjärning. Under 2018 fortsätter arbetet genom att Hantverkslaboratoriet följer och dokumenterar ett antal tjärningar i stiftet.

Ett annat aktuellt projekt syftar till att ta fram och sammanställa procedurer för rengöring, rostskydd och målning av plåt. Projektet leds av doktoranden Arja Källbom, vars bok om målning av plåt trycks till sommaren.

– Det är en omfattande bok med praktisk handledning och möjlighet att slå upp olika ämnen – något som verkligen har saknats, säger Linda Lindblad.

Man har även tagit fram en både teoretisk och praktisk byggnadsvårdskurs som ska pilottestas i Strängnäs stift i höst. Konceptet ska sedan finnas tillgängligt så att stift eller större församlingar själva kan anordna kursen för sin personal.

– Det är viktigt att skapa plattformar för samtal och kunskapsöverföring mellan yrkesverksamma. Det gör vi på Hantverkslaboratoriet även genom exempelvis konferenser och Byggnadsvårdens konvent, avslutar Linda Lindblad.

PRODUKTIONSFAKTA

TEXT: Kyrkokansliet

GRAFISK FORM: Kärnhuset/Brand Factory
Produkten finns som pdf på svenskakyrkan.se

KYRKOKANSLIET: Tel: 018-16 95 00

www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNUMMER: SK18044

